

Վահան Թորոսեանց

Պայքար

1

Նյու-Յորքում այնպէ՛ս արևի կարոտ էի քզում...

Մի՞թե ցանկանում էի շողշողուն, կիզիչ արևի: Ո՛չ: Միայն կարոտում էի մի փոքրիկ լուսամուտի չափ արևի:

Նյու-Յորքի երկնքում շատ արև կար, արև կա և բարձրաբերձ շենքերի կտուրների վրա, բայց այդ շենքերի պարիսպների տակ, էլեկտրական լույսերով սղոդված խանութներում, ցերեկվա մութ կինոներում և թատրոններում, ճաշարաններում, կաֆեններում, փակուղիներում, հասարակական դահլիճներում, մյուզիկ հոլերում, ամեն տեղ, ամեն տեղ արգելված էր արևը:

Ինձ համար մեծ երջանկություն էր տեսնել Կալիֆորնիայի նարինջները, որ առատորեն դարսված էին լինում մրգավաճառների վիտրիններում: Այդ նարինջների միջից տեսնում էի հի՛ն մի արև: Նարինջները մեծանում էին իմ աչքին, մեծանում, դառնում էին վերջալույսի ոսկեվառ արև...ահա այդ արևը թեքվում էր սարի ետև, սարի գագաթն ամբողջ վառվում էր, արտերի հեռուներից գոլն էր փչում և ինձ օրորում էր հի՛ն մի օրոր:

Այդ օրորում այնքա՛ն շող կար:

Փնտրում էի իմ մանկության ոսկեծփուն արտերը:

Ես հաճախ հիշում էի, որ մանկության օրերին, երբ քաղաքից գյուղ էինք գնում, մեր գյուղացի ազգականները գյուղական մածուն, սեր և մրգեր էին թափվում մեր առաջ և պինդ.

-Կերե՛ք, երեղանե՛ր, քաղաք գնանք, չկա: Ո՛չ որ չէր ասել:

--Լաղացեք արևի ալիքներում, մեծ քաղաք գնանք, չկա:

Եվ ահա չկար հին երկնքների արևը, կապո՛ւյտ, կապո՛ւյտ երկինքների արև:

Հին արևը փաթաթվել էր հեռավոր մուգ-կապույտ մշու-շում...

✱

Երբ ես հոգնում էի Նյու-Յորքի աղմուկից, երկաթյա ժողովից, գնում էի Նյու-Յորքի արվարձաններից մեկը՝ Բրուկլին:

Բրուկլինում արև չկար, որովհետև միայն գիշերները կարող էի գնալ: Այնտեղ կար կապո՛ւյտ երկինք:

Բրուկլինում ես ունեի մի հայ բարեկամ , որ վարպետ էր վիմագրության արվեստում; Ամա ամուրի էր նա, անգոր մի կյանք: Բրուկլինում չկար Նյու-Յորքի ճնշող, ծանր մթնոլորտը:

--Թայմզ Սկուարում տարին միայն մի անգամ պետք է լինել,-ասում էր իմ բարեկամ Սուրամյանը:

Սուրամյանը երեկոները մինչև անգամ թատրոն չէր գալիս, որպեզի լավ հանգստանա:

Ինձ դուր չէր գալիս նրա հանգստավետություն որոնելու կատաղի տենչը; Երբ ես վիճում էի նրա հետ այդ բանի մասին՝ նա միայն մի պատասխան ուներ.

-Տակավին երիտասարդ ես, երբ իմ տարիքին հասանես կփնտրես անդորրը:

Իմ բարեկամն հագիվ կիլիներ 40 տարեկան, բայց այն ժամանակ 40 տարին երկար ժամանակ և ծանր բեռ էր թվում ինձ:

-Բրուկիլնում գոնե մարդ կարող է տեսնել կապույտ երկինքը,-ասում էր նա:

Այդ բանում նա ճիշտ էր:

Իսկապես՝ երբ ես բուրս եկա ստորերկրյա տրամվայի կայարանից, քայլեցի մի քանիփողոց Սուրամյանի ապարտմանը գնալու համարև բարձրացրի աչքերս երկնքին տես աստղե՛ր, առատ աստղեր, ծիր-կաթի՛ն: Աչքերս ընկղմվեցին ջինջ կապույտում: Խաղաղ էր գիշերը: Հո՛վ, լո՛ւտ Յենենտյա մայթի երկայնքով տարածված ծառերի միջով մի կենսուրախ քամի էր երգում: Սիրտս լայանացավ, ուռչեց, ինչպես նավի վաղուց չբացված սպիտակ առագաստ:

Աստղալույս գիշեր...

Ես կանգ առա մի ծառի տակ և լցրի ծխամորձս: Ես նման էի այն ճամբորդին, որ անապատում հանկարծ կանգ է առնոհում մի սանորակ աղբյուրի առաջ:

Ծիր-կաթին, կապույտ երկինք, ինչքան աստղեր կան այս երկնքում-կարծես հին երկինքը լինի:

Հանկարծ ինձ այնպես թվաց, որ ես մի մութ նկուղից դիտում եմ դրսի աշխարհը: Եվ այդ աշխարհնայպե՛ս հեռավոր է ինձ, այնպես հեռավոր, կարծես մանկությունս է: Երկնքի այդ կապույտ ֆոնոի վրա պատկերացավ իմ մանկությունը, կապուտաշյա իմ մանկությունը, ահա կանաչ մարգագետին այդ ապույտ դաշտի հեռավոր անկյունում, ահա գետը, որի ափերին ես մեծացա: Կարմիր կեռասներ են կախվում երկնքից, լողում են կապույտ ծափանքում, ինչպես արյան փերուղի վրա: Մի աղջիկ է վագում դեպի ինձ, կարծես Վերոն է, վագում է փերուղյա ֆոնի վրա, այդ փերուղի վրա նրա այտերից քամված նուան կաթիլներ են կաթումբաց է արել թները, հեքիաթի թռչունի նման, ուղում է, որ համբերում իրան. մանկության գլացավ համբույրն է: Նրա ցանկությունը վառվում է երկնքում և ահա մի աստղ էլ է ավելանում ցանկության այդ հրդեհից բյուրավոր աստղերի վրա և ջոկվում է նա մյուս աստղերից իր արնավառ լույսով:

Սարալանջումն է Վերոնենց տունը, պատշգամբից ներքև տարածվում են աստիճանավոր պարտեզները: Առաջին պարտեզում մարմարյա փոքրիկ ավազան, հատակում փայլում է մեծ մայրիկի նոր քաշված ատամը, որ պատշգամբից ներքև են նետել երեխաները: Պարտեզների ներքևում ձորն է, ջրի խոխոջ-անվերջ, հավիտենական: Լսում են ջրի այդ երգը, որ ցնմննայա մայթի վրա տարածվող ծառերի ստվերով դառնում էլեգիա, կապույտ, փերուզյա մի էլեգի: Վերոնիկան թռչում է դեպի ինձ, անվե՛րջ թռչում է, բայց այնպե՛ս հեռավոր է նա, այնպես հեռավոր, ինչպես այն ձորը, ինչպես այն պատշգամբը, ինչպես մանկությունը: Ես ուզում եմ գրկել նրան, գրկել ամբողջովին, այնքան սեր կա իմ սրտում այնքան մեծ աշխարհ կա նրա համար իմ սրտում: այնքան մեծ աշխարհ կա նրա համար իմ սրտում: Ես գիտեմ, նրա նուրը կկաթի իմ սրտի մթում, կաթիլները կթոցվառվեն և իմ սրտում կլինի լույս, առավոտ, ուրախություն:

Հզոր էառաջին սերը, ահա նա տիրել է ամբողջ փերուզյա դաշտին:

առաջիններն ինչքան հեռանում է, ավելի և ավելի է կենդանանում: նա հզոր է ինչպես երագը

Քաին երգում է ծառերի միջից և սիրտս ապրում է առաջին սիրո փերուզյա էլեգաիան:

Անվերջ է այս էլեգաիան:

Անվերջ է այս երագը:

✱

Սուրամյանն ինձ ընդունեց սիրլաիր: Ընդունաբանում նա ինձ ծանոթացրեց մի ամերիկացու: Այդ ամերիկացին Նյու-Յորքի մեծ օրաթերթերից մեկի ծաղբանկարիչն էր-մր. Մագինկտոն, որի արվեստին ծանոթ էր:

-Ես ձեզ ճանաչում եմ,-ասաց մր. Մագինկտոնը,-մր. Մագինկտոնը ձեր մասին պատմել է ինձ ձեր գալուց առաջ, դուք գիտեք գույների արվեստը, արևելյան գարգն ինձ համար գույն է, փոթորկոտ գույների հարմոնիա: Ես սիրում եմ խոսել այն մարդկանց հետ,-շարունակեց մր. Մագինկտոնը վրատալով,-որոնք ապրում

են գույների աշխարհում, իմ արվեստը, դուք գիտեք, գծերի արվեստ է, գույներով և ստվերներով աղքատ, դրա համար ես կարոտում եմ գույնը և առհասարակ մենք, ամերիկացիներս, մեծ կալորիստներ չունենք: Ես շատ եմ զարմանում այդ մասին:

-Արև չունենք,-պատասխանեցի մր. Մագինկտոնին,-դրա համար չունենք կոլորիստներ:

-Մի՞թե ուրիշ երկրներում արև կա:

-Ինձ սխալ չհասկանանք, Ամերիկայում նեյ արև կա, հորդահոս արև, բայց դուք չեք տեսնում: Նկուղները, բարձրաբերձ շենքերը, անվերջ վարագույրները, շենքերի էկոնամիկ կառուցվածքը արգելում են ձեզ արև տեսնելուց, դուք իրերը տեսնում ենք էլեկտրական լույսով, տիրող գույնը ձեր տեսողության առաջ դեղնավունն է, մաղձային դեղինը: Մր. Մագինկտոնը գլուխը թափ տվեց և սկսեց մտածել.

-Երբ ես գյուղ եմ գնում կամ ծովային պտույտի՝ գույներով նկարելն ինձ համար դառնում է անդիմադրելի,-հարցրեց մր. Մագինկտոնը բլրությունից հետո:

Ես հիշեցի, որ մր. Մագինկտոնընի քանի օր առաջ նկարել էր մի ծաղրանկար, որը ծանր տպավորություն էր գործել իմ վրա: Նա նկարել է մի բանվոր, որը մուրճը ձեռքին՝ սպառնում է քանդել գոթական ոճով կառուցած հինավուրց մի տաճար: Բանվորի ֆիգուրան այքան մեծ էր, որքան գաթական տաճարը, որի վրա լույս էր ընկել, իսկ բանվորի ֆիգուրայի կեսը կորսել էր մութ ստվերների մեջ:

-Մր. Մագինկտոն, ի՞նչ էիք ուզում ասել այդ նկարով,- հարցրի ևս նրան՝ ծխամուրճս վերանորոգելուց հետո:

Մր. Մագինկտոնը, բացառի կերպով պատասխանեց.

-Ինձ այդպես էին պատվիրել, այդպես էլ նկարեցի:

-Բայց չէ՞ որ...

-Ասացեք, խնդրեն, ինչպե՞ս էր նկարված,-ընդմիջեց մր. Մագինկտոնը:

-Բայց մի՞թե ձեզ չի հետաքրքրում նկարի միտքը:

-Ո՛չ, թերթը ես չեմ դեկավարում:

-Դուք նրա՞նց համար եք նկարում:

-Ապա ո՞ւմ համար: Եթե ինձ համար նկարելու լինեմ, երբեք չեմ նկարի:

-Եթե ձեզ ուրիշ թերթերն էլ պատվել տա՞ն:

-Կնկարեմ, եթե New York Call-ը պատվեր տա, նրա համար էլ կնկարեմ:

-Բայց չէ՞ որ դուք քաղաքացի եք, սոցիալական մի կենդանի, նախքան նկարիչ լինելը:

-Այդ նկարները,- նարից կրկնեց մր. Մագինկտոնը,- ես ինձ համար չեմ նկարում, նկարում եմ օրաթերթի համար, պետք է այս բանը լավ իմանաք, իսկ նախքան սոցիալական կենդանի լինելը, ես պարզապես կենդանի եմ, այսինքն՝ հարկավոր է ուտել, հագնել, զվարճանալ և վայելել: Ես գտա, որ արվեստագետ մր. Մագինկտոնը և ես շատ հեռու էինք իրար համոզելուց, ուստի լռեցի:

-Համեցե՛ք Հավանայի սիգար,- հարեց մր. Մագինկտոնը:

Պարզ էր, որ մր. Մագինկտոնը ղնդրում էր ինձանից չդուսել այդ նյութի մասին: Նա անմիջապես խոսակցությունը դարձրեց ուրիշ մի հարցի շուրջը.

-Ի միջի այլոց,- շարունակեց նա,- Գողբաուտ տեղական գորգերի ընկերությունը ուզում է արևելյան գորգերի բաժանմունք բաց անել: Մր. Գողբաուտը և ընկերության մենեջերը (վարիչ) ինձ անձնապես ծանոթ են: Անցյալ օրը մենջերն ինձ ասում էր, որ արևելյան գորգերի մասնագետի է որոնում, որպեզի կարողանա բաց անել բաժանմունքը, լավ չէ՞ր լինի, որ ես ձեզ ծանոթացնեի նրան և դուք...

-Դժբախտաբար,- ընդմիջեցի,- մտադրություն չունեմ երկար ժամանակ մնալու Նյու-Յորքում:

-Վստահ եղեք, որ մեծ դրամ կարող եք ստանալ,- հավաստիացրեց ինձ մր. Մագինկտոնը:

-Առհասարակ պատվեր ընդունող մարդկանցից չեմ,- կծեցի:

-Որքա՞ն ժամանակ կարող եք մնալ Նյու-Յորքում:

-6-7 ամիս միայն:

-Բավական է, 6-7 ամսվա մեջ գործը կազմակերպված կլինի:

-Եթե ժամանակն այդքան կարճ է ես կարող եմ իմ ծարայությունը չզլանալ ձեր բարեկամին,-ասացի:

Մենք պայմանավորվեցինք մր. Մագինկտոնի հետ հաջորդ օրն, իսկ գնալ Գադբաուտ ընկերության մենեջրի մոտ և համաձայնության գալ:

Հանկարծ հեռախոսի զանգը տվին: Սուրամյանը, որ խոհանոցում ընթրիքի պատրաստություն էր տեսնում, վազեց դուրս և վերցրեց հեռադոսի ընդունարանը:

-Հըլո՛, հա՛, հա՛, հա՛... իհարկե, ես միշտ տանն եմ և պատրաստ եմ ընդունելու, ինձ մոտ կան և ուրիշները:

Սուրամյանը, բավական կատակելուց հետո՝ ձեռքով փակեց տելեֆոնը և հարցրեց մր. Մագինկտոնին:

-Ազա՞տ ես: -Իսկ դո՞ւ:

-Ես ազատ չեմ,- պատասխանեցի:

-Հըլո՛, Մագի՛,- սկսեց նորից խոսել Սուրամյանը հեռախոսով,- արի՛: Լսի՛ր, Մագի, անցյալ օրվանը չբերես հետդ, մի ուրիշին վերցրու այս անգամ, մր. Մագինկտոնն է ինձ հետ, դու գիտես, նա գիրուկներ չի սիրում:

Մր. Մագինկտոնը մոտենալով հեռախոսին՝ բարձր ձայնով աղաղակեց.

-Բայց շատ լղար չլինի՛...

Սուրամյանը և Մագինկտոնը սկսեցին հռչոալ: Հետո Սուրամյանը հեռախոսով մի համույր չփշփացրեց և կախեց ընդունարանը:

-Մագին լավ աղջիկ է:

Մր. Մագինկտոնը համաձայնվեց:

Մագին պարզապես մի պոռնիկ էր, որ հեռախոսում էր իր մշտական հաճախորդներից մեկին՝ տեսնելու համար, թե ազա՞տ է արդյոք, կարո՞ղ է իրեն ընդունել: Ուրիշ ոչինչ:

Սուրամյանն ինձ խնդրեց, որ անպայման մնամ իր տանը այդ գիշեր և մասնակցեմ իրենց «ուրախության»:

-Շուտ համաձայնվիր, որպեսզի Մագին հեռախոսեմ, մի աղջիկ ավելի վերցնի հետը,-ասաց Սուրամյանը:

Բայց ես շնորհակալություն հայտնեցի Սուրամյանին, պատճառաբանելով, որ այդ գիշեր խաղացվում է Շեքսպիրի «Հուլիոս Կեսարը» Շեքսպիրյան ռեպերտուարի հայտնի դերասան Ռոբերտ Մանտելի կողմից և ես տոմս եմ վերցրել և անպայման ցանկանում եմ գնալ:

Նախքան իմ մեկնելը, դռան գանգը տվին: Սուրամյանը դնաց դուռը բաց անելու:

Մր. Մագինկտոնը նստել էր օջախի առաջ և սիգար էր քաշում, իսկ եթե թերթ էի կարդում, երբ Սուրամյանը դուռը բաց արավ թատրոնական ձևով և ներս մտան երկու կին, գրեթե մերկ: Դրանք այն պոռնիկներն էին, որոնք կանչվեցին հեռախոսով, նրանցից մեկը հենց Մագին էր: Նրանք ներկայացվեցին ինձ իբրև օրիորդներ: «Օրիորդների» հետ ծանոթացնելուց հետո՝ ես ներողություն խնդրեցի և դուրս եկա Սուրամյանի ապարտըմանից, եզրակացնելով, որ թե՛ մր. Մագինկտոնը և թե՛ այդ կանայք պատվերներ էին ընդունում հավասար

«պատվով» և սոցիալական համանման հասկացողությամբ: մր. Մագինկտոնը և թե՛ այդ կանայք պատվերներ էին ընդունում հավասար «պատվով» և սոցիալական համանման հասկացողությամբ:

2

–Դուք գործը կազմակերպեցիք և մեզ սովորեցրե՛ք արևելյան գորգեր ծախելու յուրահատուկ մեթոդները, այնուհետև ազատ զգացեք ձեզ,– ասաց ինձ Գողբաուտ ընկերության վարիչը:

–Արևելյան գորգեր ծախելու յուրահատուկ մեթոդներ չկան, արևելյան գորգն էլ ծախվում է այնպես, ինչպես ուրիշ ապրանքներ են ծախվում,– պատասխանեցի:

–Ուզում եմ ասել այն խարդախ ձևերը, որ գործ են ածում արևելքցիները արևելյան գորգ ծախելիս,– հարեց Գողբաուտի վարիչը:

–Արևելյան գորգ ծախելու առևտրական խարդախությունը հար և նման է ամերիկյան գորգ ծախելու առևտրական խարդախության:

–Ո՛չ, ո՛չ,– բացականչեց վարիչը,– ամերիկացիները արևելյան գորգ ծախելու մեջ շատ անճարակ են:

–Ես առհասարակ վաճառող չեմ,– հայտարարեցի,– ես միայն արևելյան գորգի արվեստին եմ հմուտ, եթե դուք ցանկանում եք օգտվել այդ հմտությունից, ես պատրաստ եմ ձեզ ծառայելու:

–Բայց վաճառող է հարկավոր:

Ես անմիջապես գլխի ընկա, որ Գողբաուտի մենեջրը որոնում էր այն հայ կամ սիրիացի ժուլիկներից մեկին, որ կարող էր համոզել ցերեկ ժամանակ՝ թե գիշեր է:

–Ես կարո՛ղ եմ գտնել ձեր ցանկացած մարդկանց,– պատասխանեցի, մտածելով որ այդպիսիներին գտնելը շատ հեշտ է – բավական էր մտնել մի հայկական ճաշարան և գտնել այդ կարգի ժուլիկներին:

–Բրավո՛, բրավո՛,– աղաղակեց մենեջրըրը և ձեռք սեղմեց ջերմագին:

3

Դեռևս հարկավոր չէր և ոչ էլ նպատակահարմար հատուկ մարդ ուղարկել Արևելք՝ ապրանքի համար: Ես Նյու–Յորքի արևելյան գորգի մեծաքանակ վաճառատներից մոտ 250.000 դոլլարի ապրանք գնելուց հետո, որոշեցի գնալ մի հայկական ճաշարան և որոնել Գողթաուտ ընկերության ցանկացած վաճառական–մասնագետներին:

Երբ մտա Լեկսինգտոն ավելնյուի և 14–րդ փողոցի մոտերքում գտնված մի հայկական ճաշարան՝ ոչ մի հաճախորդ չկար տակավին: Մի քիչ վաղ էր: Ճաշարանի սպասարկուներից մեկը, որ Ամերիկայի համար անսովոր մեծ բեղերով մի մարդ էր, մոտեցավ իմ սեղանին . առաջս դրեց ճաշարանի մենյուն և կոկորդը հիմնականորեն մաքրեց: Մենյուն անգլերեն էր:

«Երևի ինձ ամերիկացի կարծեց»,– մտածեցի:

Ես էլ անգլերենով պատվիրեցի մի թաս քեֆաբի: Սպասարկուն, փոխանակ խոհանոց գնալու և պատվերը տալու, բարձ և կոպիտ բղավեց .

–Թաս քեֆաբի մը՝ . . .

Ճաշարանի ձախ կողմի պատի վրա գտնված մի ծակից, էլի մեծ բեղերով, մորուսավոր, աչքերն ուռած և կարմրած մի մարդ գլուխը դուրս հանեց և իր կարգին բղավեց .

–Ինչ կվրովրոա՞ս:

–Թաս քեֆաբի մը ըսինք, հայտե՛:

Սպասարկուի երկրորդ գործը եղավ մի բաժակ ջուր դնել սեղանի վրա և հացի երկու շատ նուրբ շերտ: Հացի շերտի նրբությունից ես կատարելապես համոզվեցի, որ նա իսկապես ինձ ամերիկացու տեղ էր դրել, եթե ոչ ամբողջ մի հաց պետք է բերած լիներ, եթե հայ լինելու իմացած լիներ:

Իհարկե թաս քեբաբին ստանալուց հետո՝ ամնիջապես սրբեցի հացի շերտերը և խնդրեցի նորից բերել: Էլի երկու նուրբ շերտ:Երբ երկրորդ անգամ հաց խնդրեցի, այս անգամ սպասարկուն բղավեց դեպի ծակը .

–Մեկ հատ թաման հաց դրկե՛, իշուճագը հայո պես հաց կուտե կոր:

Ճաշը վերջանալուց հետո՝ թրքական սուրճը հայերենով խնդրեցի: Սպասարկուն, տեսնելով որ հայերեն եմ խոսում, ապշեց և բոլորովին շփոթվեց, որովհետև ո՛չ ես և ո՛չ էլ ինքը չէինք մոռացել «իշուճագը»:

–Հայ ես եղել, ախպա՛ր, ատոր համար այդքան հայ կերար,– չքմեղեց սպասարկուն:

–Հայ լինելը միայն հաց ուտելո՞վ է բնորոշվում,– հարցրեցի:

–Է՛հ, մասսամբ, ալ հաց ուտելով,– պատասխանեց սպասարկուն:

Հետզհետե ճաշարանի հաճախորդները շատացան և ես գտա, որ այդ «իշուճագը» մի բացառիկ երևույթ չէր, այլ շատ սովորական, ընտանի մի ոճ, մինչև անգամ փաղաքշական:

Ճաշարանում սեղանների շուրջը նստողներից և ոչ մեկը գազանի խոսակցություն չուներ: Բոլորն էլ բարձր էին խոսում: Տիրում էր տհաճելի աղմուկ, կատարյալ արևելյան բաղնիք . մեկը ծիծաղում էր, մյուսը՝ հայիոյում, մի ուրիշը պատմում էր նախորդ իրիկվա հանրատանը անձնական արկածների մանրամասնությունները ամենավուզար ոեալիզմով, պատմում էր այնպես, ինչպես որևէ մեկը կպատմեր թատրոնի կամ մի դասախոսության մասին, իսկ հեռավոր անկյունում նստած մի մարդ էլ պատմում էր իր կնոջը թողնելու մանրամասնությունները՝ վերջացնելով .

–Վերջապես ազատվեցա բողե մը:

Երկար մնալ այդ դժոխային ճաշարանում անկարելի էր, որովհետև սարսափելի աղմուկին խառնվում են նաև արևելյան յուղոտ կերակուրների գարշելի, ծանր հոտը: Չէ՞ որ ես արդեն կերել էի: Իմ որոնած մարդկանց հետ ջանացի շուտով գործս վերջացնել և դուրս գալ: Իմ գտած մարդկանցից մեկին, գործի

հեշտությունը ցույց տալու համար,– ասացի:

–Լավ ապրանք ունենք, հեշտ կարող եք ծախել:

–Լավ ապրանքը ավելի՛ դժվար կծախեն, դուն գեշ ապրանքն ըն, իմ փրոֆեսշըճըս գեշ ապչանք քշելն է,– հպարտությամբ պատասխանեց դիմացինս:

Մտածեցի, որ Գողբաուտ ընկերության ցանկացած մարդն էլ հենց այս մարդն էր: Պայմանավորվեցի նրա հետ և դուրս եկա Հայկական ճաշարանից:

4

Գողբաուտ ընկերությունը կոչվում էր իր տիրոջ՝ մր. Հերբերտ Գողբաուտի անունով: Գողբաուտը համարվում էր Նյու-Յորքի միլիոնատերներից մեկը: Տեղական գորգերի, կարպետների, վարագույրների, ձեռագործների, կահկարասիների, պատի թղթերի, կյոնկանների և զանազան այլ ապրանքների նրա մեծ վաճառատունը 5-րդ ավրնյուսի վրա՝ նրա հարստության միակ ապացույցը չէր: Մր. Գողբաուտը մի քանի բանկերում (նահանգային և ֆեդերալ) շահաբաժիններ ուներ: Նյու-Յորքի շուկայի կենտրոնում բազմաթիվ մեծ և փոքր խանութներ, որոնք տարեկան հսկայական գումարներ էին բերում մր. Գողբաուտին: Ասում էին, որ նրա ֆինանսի մեծագույն մասը պառկած է երկաթուղային և Նյու-Յորքի ստոր երկրյա տրամվայների շահաբաժիններում:

Մոտ երեք ամիս էր ինչ ես ծառայում էի Գողբաուտ ընկերության նոր բացված արևելյան գորգերի բաժանունքում, բայցերբեք չէի տեսել մր. Գողբաուտին, չէի էլ հետաքրքրվել տեսնելու, կա՞ծելով որ նա երբեք էլ չէր լինում մեր վաճառատանը:

Բայց մր. Գողբաուտի մասին պատմություններ շատ լսեցի: Ասում էին, որ նա հարստացել է սարսափելի խարդախ միջոցներով: Ասում էին՝ 30 տարի առաջ վախճանվել է մր. Գողբաուտի հարևաններց մեկը, Դուգլաս անունով մի մարդ, որը թողել է մի որդի, 10 տարեկան հասակում, առանց որևէ խնամակալի և բարեկամի: Փոքրիկ Դուգլասը հոր մահվանից հետո մնում է բոլորովին անպաշտպան, թեև բավականին հարուստ, որովհետև ծերունի Դուլլգարը

փոքրիկ մանկան թողել է նաև տուն և խանութներ: Մր. Գողբատուր,
խորամանկությամբ, փոքրիկ Դուգլազին առել է իր խնամքի տակ, մեծացրել է,
դպրոց դրել և մի օր էլ «գնել է» Դուգլազի տունը և խանութները ի փոխարեն այն
«հսկա» ծախսերին, որ նա արել է փոքրիկ Դուգլազի համար 10-12 տարվա
ընթացքում: Դուգլազի տան և խանութների արժեքը մի քանի տարվա մեջ
տասնապատկվում է, և Գողբատուն այդ դրամագլխով հասնում է այսօրվա
դիրքին:

Մր. Գողբատուրի մասին պատմում էին, որ նա կողոպտել է այրի կանանց,
առևտրական դժվարությունների հանդիպած փոքր խանութպաններին, իրենց
հերթական վճարումներին չհասնող փոքր առևտրականներին, կողոպտել է,
բացի Դուգլազից, նաև տասնյակ ուրիշ անխնամակալ և ժառանգություն ունեցող
մանուկների: Մր. Գողբատուրի մասին պատմում էին, որ նա կողոպտել է այրի
կանանց, առևտրական դժվարությունների հանդիպած փոքր խանութպաններին,
իրենց հերթական վճարումներին չհասնող փոքր առևտրականներին, կողոպտել
է, բացի Դուգլազից, նաև տասնյակ ուրիշ անխնամակալ և ժառանգություն
ունեցող մանուկների:

Այս պատմությունները պատմում էին Ընկերության հին ծառայողները, պատմում
էին ոչ թե անգոսնելու նպատակով, այլ իբրև գովասանք . ցույց տալու համար, թե
մր . Ներբերտ Գողբատուր ի՞նչ վիճակից ի՞նչ վիճակի էր հասել:

–Առևտուրը առևտուր է,– ասում էին բոլորը և այս առևտրական գարշելի
լոգունգով արդարացնում էին անլուր խարդախություններ:

5

Գողբատուտ ընկերության մոտ ծառայելու 4–րդ ամսում սկսվեց Նյու–Յորքի
քաղաքի Մեյրի(քաղաքագլուխ) ընտրական պայքարը:

Նյու–Յորքի քաղաքի քաղաքական պատմության մեջ աննախընթաց պայքար էր
սկսվել այդ ընտրության շուրջը: Ամբողջ Նյու–Յորքը խառնվել էր իրար:
Սարսափելի ուժեղ և կեղտոտ պայքար էր մղվում նախկին հանրապետական
Մեյրըրը փոխարինելու դեմոկրատական թեկնածուով"

Դեմոկրատական կուսակցության թերթերը պաշտոնի վրա եղող Մեյրին, Հիբրն Ֆուլլերին մեղադրում էին անլուր ավաղակությունների մեջ: Դեմոկրատական թերթերը գրում էին, որ Հիբրն Ֆուլլերը կողպտել է քաղաքի ջրային տնտեսությունից հազարավոր դոլլարներ: Կաշառել է Նյու–Յորքի դատավորներին, որպեսզի իր ցանկացած մարդկանց նպաստավոր վճիռներ և որոշումներ կայացնեն, իր պաշտոնի ուժը գործ է դրել և բուադատել ստորադաս պաշտոնյաներին իր ուղած ձևով գործերը վարելու: Բոլոր հասարակական գողերը դիմել են Հիբրն Ֆուլլերին, խոստացել են նրան անսահման կածառքներ և նա կանչել է դատավորներին իր տունը և թելադրել նրանց դատավճիռները, հենց իր տանը, առանց «դեմոկրատական» դատավորության: Հրրատի թերթերը հրատարակեցին մի սենսացիա, որ Հիբրն Ֆուլլերը 1 միլիոն դոլլար կաշառք է վերցրել Նյու–Յորքի մի խումբ կապիտալիստներից և, ընտրության պարագային, Հրրատըն գետի տակով տրամվայ անցկացնելու մենաշնորհը խոստացել է նրանց ի վնաս քաղաքի շահերին: Հրրատի թերթերը մինչև անգամ հրատարակեցին Հիբրն Ֆուլլերի և կապիտալիստների գրավոր բանակցությունների պատճենները: Դեմոկրատական կուսակցությունը ուղղակի ոռնում էր այդ չարաշահությունների և հասարակական սրիկայությունների անհերքելի փաստերով ոգևորված:

Հրրատի թերթերը, սակայն, սրանով չբավականացան: Հրրատի մամուլում հանդես եկավ մի կին, որը սկսեց պատմել Հիբրն Ֆուլլերի գիշերային օրգիաները քաղաքի «բարձր դասի» պոռնկանոցներում:

Այդ կինը, ինչ–որ մադամ Արլինգտոն, չքաշվեց հայտարարելու, որ ինքը եղել է հին պոռնիկ և կորցնելով իր հրապույրը, վերջին երկու տարվա ընթացքում բաց է արել մի հանրատուն, որ կոչվելիս է եսել «Տղամարդկանց կահավորում»:

Մադամ Արլինգտոնն առիթ էր ունեցել մր, Հիբրն Ֆուլլերին հյուրասիրելու իր հանրատանը:

Մադամ Արլինգտոնի պատմությունը լեցուն էր ամենադրեհիկ մանրամասնություններով– Հիբրն Ֆուլլերի ճաշակը լղար կամ գեր կանանց վերաբերյալ, նրանց հազած շորերի գույնը, որակը, քղանցքների կարճությունը, ո՛ր օրերում և ժամը քանիսի՛ն առհասարակ հաճախելը, օրգիստների ժամանակ

Ֆուլլերի սիրած երաժշտական հատուկ համարները, կանանց տարիքների մասին նրա ունեցած չափազանց բժախնդրությունը:

Մր . Ֆուլլերը զարմանալի ճաշակ ուներ, ես մինչև վերջն էլ չկարողացա նրան բավարարել 17 տարեկանից բարձր որևէ աղջիկով, մինչև անգամ եթե նրան տրամադրեի հայտնի գեղեցկուհի, նա դժգոհ էր մնում, եթե 17 տարեկանից վեր էր, – գրում էր մադամ Արլինգտոնը:

Ամբողջ դեմոկրատական կուսակցությունը հռչակում էր այս քողագերծումներով:

Երբ հանրապետական կուսակցությունը դիմեց օրինական միջոցների չորստին պատասխանատվության ենթարկելու համար՝ մադամ Արլինգտոնն անձամբ ներկայացավ՝ օրինավոր դոկումենտներով: Հանրապետական կուսակցության Նյու–Յորք քաղաքի կազմակերպությունը մատնվեց ժամանակավոր լռության:

Դեմոկրատական կուսակցությունն իր քաղաքական բարոյական շենքը հիմնեց այդ պոռնիկի հեղինակավոր տվյալների վրա: Քաղաքական պայքարին մասնակցող շրջանները զարմանում էին, որ մադամ Արլինգտոնը միայն 50.000 դոլլար էր վերցրել իր տվյալների համար: Նրանք կարծում էին , որ այդ տվյալները կարելի էր վաճառել առնվազն կես միլիոնով: Այնուամենայնիվ, մադամ Արլինգտոնին 50.000 դոլլարն էլ բավական էր, որ փակեր իր «Տղամարդկանց կահավորումը» և գնար մի ծերունի ամուրու «պատվավոր» կինը դառնար, անդամագրվելով բարձր դասու եկեղեցիներից մեկին, իբրև ամենամաքրակրոն նրան:

Ճշմարտությունն այն էր, որ Հիբլը Ֆուլլերը եղել էր մադամ Արլինգտոնի հանրատանը, բայց սա եղել էր մի շատ սովորական երևույթ: Այդ սովորական երևույթն դեմոկրատական կուսակցությունը դնում էր բարոյական հողի վրա, որովհետև Ֆուլլերի ընտրական քվեում մեծ դեր էին խաղում այսպես կոչված մաքրակրոն հասարակության քվեները:

Մադամ Արլինգտոնի մերկացումները ավելի վատ կերպով անդրադարձան մր . Ֆուլլերի ընտանեկան կյանքի վրա: Մր . Ֆուլլերը չկարողացավ հերքել մադամ Արլինգտոնի փաստերը: Տիկին Ֆուլլերը դիմեց դատարանի և պահանջեց իր

օրինական ամուսնալուծումը: Ընտրական պայքարի ամենաեռուն շրջանում՝ դատարանը լսեց տիկին Ֆուլլերի գործը մր . Ֆուլլերի բացակայության և տվեց տիկնոջ ամուսնալուծման իրավունք՝ ամուսնու հարստության կեսը շնորհելով նրան:

Նյու-Յորքի թե հանրապետական և թե դեմոկրատական թերթերը սկսեցին զբաղվել և այս հարցով: Լուսանկարներ, ընտանեկան նամակագրություններ, անթիվ, անհամար ծաղրանկարներ, վկաների ցուցմունքներ, ֆելիետոններ և հոդվածներ էին լույս տեսնում: Դեմոկրատական լրագրերը մինչև անգամ առաջնորդողներ գրեցին «ընտանեկան խայտառակ կյանքը»: Հանրապետական կուսակցության Նյու-Յորքի ընտրական պայքարի ղեկավար շրջանները ավելի ուրախ էին, որ Հիբերն Ֆուլլերի անունը հռչակվեց ամբողջ Միացյալ Նահանգներում, իսկ Նյու-Յորքում չկար մի մարդ, որ նրան չճանաչեր, տեղյակ չլիներ այդ բոլոր սենսացիաներին: Այդ բոլորը հսկայական նշանակություն ունեին իբրև ռեկլամ: Հիբերն Ֆուլլերը շատերի աչքում մինչև անգամ մարտիրոս դարձավ:

Նյու-Յորքի եկեղեցիներում հանդես եկան պաստորներ ապացուցելու, որ Հիբերն Ֆուլլերը եղել է բարոյական մարդ, որ տարածված լուրերը սուտ են: Հանդես եկան և պրոֆեսորներ, ակադավոր քաղաքական գործիչներ, գրողներ, արվեստագետներ վկայելու, որ Հիբերն Ֆուլլերի մասին տարածված լուրերն արդյունք են դեմոկրատական քաղաքական մեքենայի սաղրանքների: Բոլորն էլ ներկայացնում էին Ֆուլլերին մի սրբագույն մարդ, իսկ դեմոկրատական թերթերը օգտագործում էին ամեն մի առիթ, ամեն մի պրովոկացիա, ամեն կատեգորիայի և տիպի մարդկանց վկայություններ՝ վարկաբեկելու հանրապետական թեկնածուին:

Իսկ, ըստ հանրապետական մամուլի հրատարակությունների, դեմոկրատական կուսակցության թեկնածուն մի ահավոր մարդ էր:

Դեմոկրատական թեկնածու մր. Հարրի Գրինը ներկայացվում էր մի հին ավագակ: Նա եղել էր, տարիներ առաջ, մի շարք պետական պաշտոններում և այդ բոլոր պաշտոնների միջոցով էլ կողոպտել էր հասարակությանը և պետությանը: Մր. Գրինը 30 տարի առաջ եղել էր նյութապես ոչ նախանձելի

դրության մեջ, ամբողջ 30 տարի չէր գբաղվել առևտրով, բայց նա հարստացել էր «պետական ռճիկով»: Երբ ես երկու կողմի թերթերը կարդում էի՝ շփոթվում էի թե՛ գրված, հրատարակված հասարակական կեղտոտության պատմությունը ո՞ւմ էր պատկանում— մր . Ֆուլլըրին, թե մր . Գրինին:

Մր . Հարրի Գրինը համարվում էր 30 տարի առաջ Նյու–Յորքում գոյություն ունեցող մի շայկայի տաղանդավոր առաջնորդը: Այդ շայկան ոչ թե գոյություն էր ունեցել և մր . Գրինը առաջնորդ էր հանդիսացել, այլ ինքն էր կազմակերպել այն և առաջնորդել և հետո էլ ցրել էր, իր շայկայի անդամներին տեղավորելով պետական ապարատում: Ցրումից հետո էլ շայկան գոյություն ունեցել էր դե ֆակտո:

Շատ զարմանալի և կեղտոտ դրվագներ էին պատմում մր . Գրինի հին հերոսություններից: Մր . Գրինը եղել էր, այսպես ասած, ինչպես Օ . Հենրին է բնորոշում, ամերիկյան առաջին տիպի գողերից— սպիտակ օձիքով և թևնոցով, ցիլինդրով և ֆրակով: Մր . Գրինը, պտմում էին, այն տիպերից էր, որ մուտք էր գործել Նյու–Յորքի բարձր շրջաններում: Մտնելիս է եղել մի մագնատի ապարանքը իբրև հյուր: Այնտեղ է Նյու–Յորքի բարձր դասը: Կերուխում, պար: Մր . Գրինի շայկան պաշարում է մագնատի ապարանքը: Ձեռքերը վեր: Կողոպտում են բոլոր ներկաներին, ինչպես նաև մր . Գրինին, մի քանի ժամ հետո Նյու–Յորքի հյուրանոցներից մեկում ետ ստանալու իրանից հափշտակվածները և խոշորագույն բաժինը վերցնելու ընդհանուր կողոպուտից:

Մր . Հարրի Գրինը երկար ժամանակ քաշվել էր հասարակական–քաղաքական կյանքից, բայց դեմոկրատական կուսակցությունը դուրս քաշեց նրան մր . Ֆուլլըրին տապալելու նպատակով, իբրև քաղաքական մեքենայի ամենահմուտներից մեկը:

Այս բոլոր այլանդակ պատմությունների փոթորկում՝ հասարակությունը պետք էր ունենար մի իրավունք— հավատալ երկու կողմերին և երկուսին էլ դեն շալտեր քաղաքական կյանքից, բայց կողմերը կատաղել էին, կրքոտել, կուրացել, խելագարվել: Յուրաքանչյուր կուսակցականի բերանից թույնի փրփուր էր թափվում, յուրաքանչյուր կողմի մամուլ հայիոյում էր ատրաշեկ:

Ընտրական պայքարում կար և հակաակոռուքիստական կազմակերպությունը, որի թեկնածուն էր մի պաստոր–ռեներանտ Դուդլին, որի մասին առհասարակ երբեք չէին գրում, իսկ ընտրական պայքարում այդ լռությունը մահ էր: Նախընտրելի էր, որ պաստոր Դուդլինի մասին էլ կեղտոտ պատմություններ հրատարակվեին, որովհետև լռությունը քաղաքական պայքարում ավելի քան անցանկալի էր: Պաստոր Դուդլին մի քանի անգամ հանդես եկավ, բայց մամուլը գրեթե լռություն պահպանեց: Ոչ մի սենսացիա: Հագիվ լուրը արձանագրվեց:

Ամերիկայի սոցիալիստական կուսակցությունը թեկնածու չունեւ, թեև հայտարարված էր, որ բոլկոտի են ենթարկում ընտրությունը, բայց ճշմարիտն այն էր, որ կուսակցության ներսում համաձայնություն գոյություն չունեւ, միայն Աշխարհի արդյունաբերական բանվորներ կազմակերպությունն էր, որ առանց թեկնածուի՝ երբեմն դուրս էր գալիս հանրախեռական և դեմոկրատական կուսակցությունների էությունը պարզաբանելու համար: Այդ ելույթները զսպվում, ճնշվում էին Նյու–Յորքի ոստիկանության կողմից:

Ընտրական պայքարի ամենահրաբորբոք վայրերը գինետներն էին: Կոկտեյլի, վիսկիի և գարեջրի բաժակներում վառվում էր ընտրական պայքարը, վառվում էր ինչպես ձուլարանի հնոցը . ճառեր, հայիոյանքներ, ինտրիգներ, կոիվ, ծեծ, սպանություն, ատրճանակ, մթի մեջ հետապնդումներ, ոստիկանության միջամտություն, կաշառք, պոռնիկներ: Դուլարը հոսում էր, ինչպես Հրդսըն գետը: Ոստիկանները և ոստիկանատները լիացել էին դուլարով: Հարբեցողությունը հասել էր իր ամենակեղտոտ գագաթնակետին: Գինետներում այնքան ծխախոտ էին խամում, ծխում, խմում և թքում, որ հատակի վրա գարշահոտ թուքը հոսում էր փոքրիկ առվակի նման: Գինետները աննախընթաց առևտուր էին անում:

Թե հանրապետական և թե դեմոկրատական կուսակցությունների պատկանող հարուստները լայն էին բաց արել իրենց քսակների բերանները կուսակցական ընտրական պայքարի ֆոնդերը լցնելու, ուռճացնելու: Բոլորն էլ հույս ունեին ապագա քաղաքագլխի ընտրությունից ձեռք բերել մեծամեծ մենաշնորհներ, շահել հարյուրապատիկ ավելի, քան տալիս էին:

Ամբողջ Նյու–Յորքը լցված էր պլակատներով, անճոռնի նկարներով, սուտ թվերով, անվերջ, անպատկառ, ամենավկտի խոստումներով:

Հրապարակ էին եկել կուսակցական ազդիտատորներ: Այդ ազդիտատորների մեջ ամենագլխավորներն էին իրենք՝ թեկնածուները: Չկար քաղաքի բանուկ փողոցի մի անկյուն, որտեղ երեկոները հանդես չգային ճառախոսներ:

Թայմզ Սկուարում ամեն երեկո հանդես էր գալիս մի դեմոկրատական ազդիտատոր աներևակայելի բարձր և անհատնում ձայնով, կանգնում էր ավտոմոբիլի վրա և ճառում էր մր . Գրինի առաքինություններից:

—Մր . Գրինը,— ասում էր այդ ազդիտատորը,— ամերիկյան դեմոկրատայի սիմվոլն է, մր . Գրինում խտացած են ամերիկյան լավագույն տրադիցիաները:

Ազդիտատորներից հետո հանդես էր գալիս ինքը՝ մր . Գրինը, որին իր կողմնակիցները դիմավորում էին խելագար օվացիաներով: Հակառակորդները հայհոյում էին, իրար հրմշտում, ոստիկաններն անմիջապես հասնում էին, խառնաշփոթության մեջ ձերբակալում ով որ կար այնտեղ, մասնակցող կամ չմասնակցող, լցնում ավտոմոբիլներում և տանում:

Մր . Գրինը կոպիտ կազմվածքով մի մարդ էր: Առաջին անգամ տեսնողի վրա այն տպավորություններ թողնում, որ նա եղել է բոնցքամարտիկ: Լայնաթիկունք էր նա, կոպիտ ձեռքերով, խոր դիմագծերով, կարճ կտրած և ցցված մազերով: Նրա նայվածքը նման էր այն մարդու նայվածքին, որ կարծում է, թե պետք է շուտով ձերբակալեն իրեն" Մր . Գրինի ծնոտը արտակարգ կերպով լայն էր, երեսները տափակ և մեծ, այտոսկրերը ցցված, աչքերի տակից սկսվում էին երկու խոր գծեր, որոնք մահիկաձև իջնում էին ներքև և միանում բերանին: Հեովից այդ գծերը դաշույնի հարվածների տպավորություն էին թողնում: Մր . Գրինի մեծ և կոպիտ գլխի վրա՝ աչքերն արտակարգ փոքր էին: Ծաղրանկարիչները նրա աչքերի տեղ դնում էին միայն երկու սև կետ:

Մր . Գրինը գլխարկով բարևում էր բոլորին և սկսում էր խոսել .

—Եթե Նյու—Յորքի հասարակությունը ինձ քաղաքագլուխ ընտրի, ես պետք է շանամ, մինչև անգամ արյան գնով, զսպել հարուստների ախորժակները, Նյու—Յորքում պետք է սահմանափակեմ տրեստների իրավունքները, շատ ընկերություններից պետք է վերցնեմ ապօրինի մենաշնորհները և վերադարձնեմ

ժողովրդին: Այս հանրապետությունը և այս հանրապետության մեծագույն առևտրական և արդյունաբերական քաղաքը պատկանում է, պե՛տք է պատկանի ժողովրդին:

–Ուռա՛ա՛ա՛, ուռա՛ա՛ա՛ . . .

Հսկայական ամբոխը ոգևորվում էր և ոռնում, առանց հասկանալու, որ այդ «ժողովուրդ» բառը շատ անորոշ նշանակություն ուներ: Ծափեր, գլխարկներ նետել, թաշկինակներ թոցնել, օդում պայթում էին հրթիռներ, գույնզգույն, աստղաձև հրթիռներ: Օրկեստրը նվագում էր հանրապետության հիմներ:

Այս տրեստները և այն կապիտալիստներն ու մագնատները, որոնց դեմ ճառում էր մր . Գրինը, ուռցնում էին մր . Գրինի ընտրական կամպանիայի ֆոնդը:

Գեթ մր . Հիբըն Ֆուլլըրն այդպիսի կեղծավորություն չուներ, նա բացարձակապես չատագովում էր տրեստային, մենաշնորհային սիտեմը, բայց մր . Ֆուլլըրի կեղծավորությունը Երևան էր գալիս մաքրակրոնության պաշտպանության ասպարեզում: Գոռնկանոցի այդ դյուցազնը պաշտպանում էր «ընտանիքի բարոյականը», «հասարակության բարոյականը», եկեղեցին, քրիստոնեական բարոյականը, նա հայտարարում էր, որ քրիստոնյա եկեղեցին պետք է հիմք ծառայի պետական, քաղաքական և սոցիալական կյանքի:

Մի օր, առավոտյան ժամը 10–ին, Գողբաուտ ընկերության առևտրական տան բոլոր ծառայողներին շրջաբերականներ ցրվեցին, որ այդ իսկ երեկոյան, վաճառատան 3–րդ հարկի դահլիճում, մր . Գողբաուտը մի դատախոսությունն է կարդալու գալիք մեյորի ընտրությունների շուրջը: Իհարկե շատ պարզ էր, որ մր . Գողբաուտը մեծ դեր էր կատարում ընտրական պայքարում, բայց գեթ ես երբեք չէի լսել և չէի էլ կարծում, որ նա ճառեր էլ կարող էր արտասանել կամ դատախոսություններ կարդալ ընտրությունների շուրջը: Ճիշտն ասած՝ ես անհամբեր սպասում էի լսելու մր . Գողբաուտին, որովհետև բոլորն էլ ասում էին, որ նա պետք է պարզաբանի այս ընտրական պայքարի բացառիկ երևույթը, ետ ուզում էի իմանալ, թե հատկապես ինչով էր շահագրգռված մր . Գողբաուտը, ինչ էր ակնկալում ընտրությունից, թե առևտրական ինչ հեռանկարներ ուներ: Դրանից կպարզվեր այն, թե ինչու այս ընտրական պայքարը մղել էր

հազարավոր մարդկանց դեպի խելագարություն:

Այդ շրջաբերանից հետո մեր վաճառատան շատայոդների մեջ տիրեց առանձին ոգևորություն:

–Մր . Գողբաուտը պետք է գա:

–Մր . Գողբաուտը պետք է դասախոսություն կարդա:

–Մր . Գողբաուտին տեսե՞լ եք:

–Ո՛չ:

–Ես տեսել եմ, բայց ցանկանում եմ լսել նրան:

–Սարսափելի հետաքրքրական է:

Այս էր օրվա խոսակցությունն ամբողջ վաճառատան մեջ:

Շատերը կարծում էին, որ առիթ կլիներ ծանոթանալու մր . Գողբաուտին և այդ ծանոթությունը, ո՛վ է իմանում, կարող էր տնտեսական լավ անդեադառնալ ծանոթացողների վրա: Շատերը կարծում էին, որ ընտրական պայքարի այս հրավառ օրերին, մի ընտրություն, որով մր . Գողբաուտը մեծագույն չափով շահագրգռվել էր, առաջ կքաշվեն: Իսկ շատերն էլ ուրախանում էին պարզապես ստրկամտությունից, որ մր . Գողբաուտը պետք է դասախոսություն կարդա, և իրենք էլ պատիվ պետք է ունենան նրան լսելու:

Վաճառատան ծառայողների մեջ կային և հանրապետականներ, որոնք լսել էին իրենց պաշտոնը կորցնելու վախից, բայց ատելությամբ լսում էին խոսակցությունները: Նրանք, որոնք աշխատանքի ժամերից դուրս, գիշերները, ամբողջ հոգով խառնվում էին ընտրական խայտառակություններին, մինչև անգամ շարդվածքներ էին ստանում, այժմ չէին խոսում: Բայց մր . Գողբաուտին դուր գալու համար շատերը այդ խոդներին գրգռում էին, որպեսզի մի կոիվ պատահի, մի սկանդալ և երեկոյան մր . Գողբաուտը իմանա և ուշադրության արժանացնի իրենց, բայց հանրապետականները համառորեն լռում էին:

Խելագար ակտիվության մղվեցին այդ շրջափերականից հետո, մանավանդ, բաժանմունքների վարիչները, որոնք ամեն կերպ ջանք էին քափում երևալու թունագ դեմոկրատներ՝ մր . Գողբատուտի աչքում: Նրանցից մի քանին իրենց բաժանմունքների պատերից կախեցին մր . Գրինի և մր . Գողբատուտի անունները մետաքսյա կերպասներով գրված: Դրսից եկողը կկարծեր, որ մր . Գողբատուն էլ թեկնածու է:

Ո՛չ, մր . Գողբատուտը շողոքորթության օբյեկտ էր:

Երեկոյան բոլոր ծառայողները նստած էին դահլիճում, երբ վերելակը կանգ առավ, և Գողբատուտ ընկերությանմենեջրը և մի մարդ ներս մտան:

–Մր . Գողբատուտը եկավ,– շնչացին ծառայողները:

Մինչդեռ ծառայողների մեծամասնությունը ծափահարում էր, ես ապշած՝ նայում էի, կարծես տարածության մեջ:

Ուրեմն մր . Գողբատուն այն միաշքանի, բերանը, ծնոտը ծուռ, կաղ և կարճահասակ մարդն էր, որ երբեմն երբեմն հայտնվում էր մեր վաճառանոցում, դիտում էր չորս կողմը և գնում:

Երբ մր . Գողբատուտը դահլիճի մեջտեղի անցքից, մենեջրի առաջնորդությամբ, առաջացավ դեպի բեմ, ես անմիջապես հիշեցի Շեքսպիրի Ռիչարդ 3–ին: Նա շատ նման էր այդ հինավուրց, այլանդակ և սարսափելի անգլիացուն՝ Կլոստերի դքսին: Ինձ այնպես թվաց, որ նրա ֆրակի տակ թաքնված էր մի դաշույն, որ դարանակալ սպասում էր դուրս ցատկելու իր պատյանից, արյան ծարավի:

Մենեջրը, վաճառականական հսարակ մի քանի պրիոմներ որդեգրած մարդ, մեծ պաֆոսով ներկայացրեց մե՜ն մր . Գողբատուտին:

Իմիջայլոց ասաց . «Մր . Գողբատուտը դեռ երեսուն տարի առաջ մի փերեզակ էր Նյու–Յորքի փողոցներում, բայց իր հանճարով կարողացավ մինչև այս դիրքին հասնել»:

Առաջին անգամն էր, որ ես հասկացա նշանակությունն այն հին, կոտրտված, կեղտոտած, չորացած և ճաթոտած պայուսակի, որ կախված էր մեր վաճառատան մեծ դռան վրա, որի վրա էլեկտրական փոքրիկ լամպերով գրված էր–Golden Rule (Ոսկեդեն Կանոն): Դա այն պայուսակն էր, որով մր . Գողբաուտը երեսուն տարի առաջ չարչիություն էր արել Նյու–Յորքի փողոցներում: Այս պայուսակը շատ բան գիտեր մր . Գողբաուտի առևտրական կեղտոտ պատմությունից:

–Չենտրլմեններ,– սկսեց մր . Գողբաուտը,– խոսքը գալիք ընտրությունների մասին է:

Մր . Գողբաուտը հագիվ այս մի քանի բառերն արտասանել էր, երբ ծայր առավ ծափահարությունը:

–Յուրաքանչյուր քաղաքացի,– շարունակեց մր . Գողբաուտը,– պետք է կատարի իր քաղաքացիական պարտականությունների կատարման մեջ պետք է, ամենից առաջ, լինի գիտակից: Նյու–Յորք քաղաքում հասարակական և քաղաքական բազմաթիվ խնդիրներ կան, որոնք սերտ կերպով կապված են դժբախտաբար քաղաքագլխի անձնավորության հետ: Քաղաքական պլատֆորման չէ, որ արժեք ունի, այլ դրան գործադրող անձնավորությունը: Ինձ համար կարևոր չէ, թե ո՞ր կուսակցության թեկնածուն կընտրվի Նյու–Յորք քաղաքի քաղաքագլուխ, այլ կարևորն այն է, թե ո՞վ է լինելու ընտրվելիք անձնավորությունը, նրա քաղաքական–հասարակական բարոյականը:

Մր . Գողբաուտը ծածկեց իր կուսակցական հանգամանքը, որովհետև նա ուղում էր, որ ընկերության հանրապետական ծառայողներն էլ համոզվեն իր անկեղծության:

–Նյու–Յորք քաղաքը,– շարունակեց մր . Գողբաուտը,– տիտանական քայլերով առաջ է գնում, ահա մեր առաջ դրված է ստորերկրյա նոր տրամվայներ կառուցելու խնդիրը, որը պետք է շահագրգռի ամեն մի Նյու–Յորքի քաղաքացու: Հանդես են եկել մարդիկ, որոնք ամեն կերպ ուղում են հափշտակել նոր ներքնուղիներ կառուցելու մենաշնորհները, մարդիկ, որոնք երբեք նկատի չեն առել և չեն առնելու ժողովրդական շահը: Ներքնուղին բացառապես ժողովրդի

կամքով, նրա ցուցմունքներով, նրա հիմնական շահերի համաձայն, և մր . Գրինը այն անձնավորությունն է, որ նկատի կառնի, անպայման, ժողովրդի կամքը և շահը:

–Ես մր . Հարրի Գրինին ճանաչում եմ մոտ երեսուն սարի, ճանաչում եմ նրան իբրև մաքուր անձնավորություն, մի մարդ, որ իր ամբողջ էներգիան վատնել է ժողովրդի շահերի համար և այսօր էլ բարոյական քաջություն ունի դեն շարտելու իր մաքուր անձնավորության դեմ բարձրացած վայնասունները և նետվել է քաղաքական հրապարակ միմիայնայն նպատակով, որ պաշտպանի ժողովրդի շահերը:

Կամաց–կամաց ինձ համար զգվելի էր դառնում այդ «ժողովուրդ» բառը և մր . Գողբատուր այնքան էր կրկնվում, որ կեղծավորությունը այլևս քղազերծելու կարիք չկար, կեղծավորությունը բացարձակ էր:

–Հանրապետությունը,– շարունակեց ճառախոսը,– դա ժողովուրդն ինքն է, հանրապետության պաշտոնյան– դա ժողովրդի ծառան է:

Ես հիշեցի, որ Միացյալ Նահանգների նախագահն անգամ երբ որևէ քաղաքացու պաշտոնական նամակներ էր գրում՝ ստորագրում էր– «Ձեր ծառան»:

Կեղծ դեմոկրատիզմը սրանից ավելի չէր կարող լիել:

–Գողբատուտ ընկերության բոլոր ծառայողներից սպասվում էր, որ չմոռանան ժողովուրդը, ժողովրդի գերագույն շահերը և իրենց քվեները տան մր . Գրինին:

ներկաների մեծամասնության կողմից բարձացավ բուռն ծափահարություն: Երբ մր . Գողբատուտ վերջացրեց իր ճառը, մինչև անգամ եղան մարդիկ, որոնք ոտի կանգնեցին և ծափահարեցին, որպեսզի մր . Գողբատուտ նշմարի իրենց և նկատի առնի:

Ինձ համար այլևս պարզ էր, որ մր . Գեղբատուտ եղել էր մր . Գրինի կազմակերպած և առաջնորդած ավագակային շայկայի անդամներից մեկը:

Չէ՞ որ նրան ճանաչելիս է եղել 30 տարուցի վեր:

Մր . Գողբաուտից հետո մենեջրըր էլի սկսեց խոսել: Նա խոսեց ո՛չ թե դեմոկրատական թեկնածու մր . Գրինի, այլ մր . Գողբաուտի մասին, միայն ի վերջո ասաց, որ մենք բոլորս էլ հավատալով մր . Գողբաուտին և հարգելով նրան՝ պետք է մեր քվեները տանք մր . Գրինին:

–Տալով մեր քվեները մր . Գրինին,– ասաց մենեջրըր,– տված կլինենք մր . գողբաուտին, մեր քվին տալով մր . Գողբաուտին հարգանք մատուցած կլինենք նրան և հետևած կլինենք ճշմարտության:

Ծառայողներից մեկը բացականչեց .

–Մր . Գողբաուտը թեկնածու չէ, մր . Գրինն է թեկնածու:

Մր Գողբաուտը պատասխանեց՝«ճիշտ է» և ծիծաղեց այլանդակ, անճոռնի գրիմասով: Ծառայողներից մի քանիսը, որ Գողբաուտի կողմից առաջ քաշված մարդիկ էին, առանձին խոսք վերցրին և դրվատեցին մր . Գողբաուտին և խոստացան իրենց քվեները տալ մր . Գրինին:

Արտահայտվողներից մեկին՝ մր . Ուիգլինգին շատ լավ էի ճանաչում: Մր . Ուիգլինգը կյոնկանների բաժանմունքի վարիչն էր: Կյոնկանների բաժանմունքը մեր բաժանմունքին կից էր, և ես նրան տեսնում էի ամբողջ օրը: Մր . Ուիգլինգը մի մարդ էր, որի դեմքի որոշ գծերը, մշտնջենական կեղծ ժպիտից, այնքան էին խորացել, որ բարկացած պարագայումն իսկ՝ ժպիտի գծերը չէին կորչում, բարկության գծերը ժպիտի գծերին չէին կարողանում հաղթահարել: Բարկանում էր բայց կարծես ժպտում էր:

Հաճախորդներին այնքան էր քծնում, որպեսզի կարողանար նրանց գովասանքն ստանալ, որ մինչև անգամ քայլած ժամանակ, երբ պատահմամբ այունին զարնվեր՝ հեգուքյամբ խոնարհվում էր և ներողություն խնդրում: Այնքան սովորական, այնքան բնական էր այս՝ խորապես «հեգահոգի» մր . Ուիգլինգի համար:

Մր . Ուիգլինգն ինձ խոր տխրություն էր պատճառում, որովհետև ես նրա վրա նայում էի իբրև մարդու: Եվ նրա ականջները, որ չէին մասնակցում նրա քծնանքներին, նման էին մարդկային ականջների:

Մր Ուիգլինգը արժանացել էր և արժանանում էր մր . Գողբաուտի գնահատման:

Շաբաթը մեկ-երկու անգամ, հակառակ բաժանմունքի վարիչը լինելուն, մր . Ուիգլինգը, փոշերբիչը ձեռքը, ամբողջ օրը բաժանմունքի փոշիներն էր սրբում, և ես չէի հասկանում դրա գաղտնիքը: Ինքը բացատրում էր այդ իր բնավորության «դեմոկրատիզմով», բայց երբ ճանաչեցի մր . Գողբաուտին, հիշեցի, որ Ուիգլինգի փոշերբության օրերն էին, երբ մր . Գողբաուտը անպայման այցելում էր վաճառատունը: Ուիգլինգը սպասում էր, որ մր . Գողբաուտը գար և իրեն տեսներ փոշերբիչը ձեռքը: Երբ Գողբաուտը մտնում էր բաժանմունք, հագիվ նշմարում էր Ուիգլինգին, որ փոշերբիչը բռնած, իբրև խոնարհության և հպատակության սիմվոլ՝ կռացել էր հարգանքի համար: Գողբաուտի գնալուց հետո՝ Ուիգլինգը նետում էր փոշերբիչը, չորս կողմը նայում, ժպտալու այլևս կարիք չունենալով, նա քարացրել էր իր դեմքի վրա կեղծ ժպիտի պերմանենտ գծերը:

Հակառակ այն բանին, որ Ուիգլինգը ինձ խոր տխրություն էր պատճառում՝ բայց ես միշտ հետևում էի նրան և ուզում էի տեսնել, թե օրվա յուրաքանչյուր ժամին ինչ է անում, ինչպես է ընդունում հաճախորդներին: Մա մի ներքին սագիզմ էր, որով ես տանջում էի ինձ, որովհետև նրան դիտելը պարզապես տանջանք էր ինձ համար:

Ասում էին, որ տասներկու տարի է, ինչ Ուիգլինգը ծառայում է այս վաճառատանը, սկսել էր դոնապանությունից և հասել էր մինչև կյոնկաների բաժանմունքը: Նրա սողոսկումը եղել էր փշոտ ուղիներով և նրան երկար տարիներ ճանաչողները խղճում էին:

Ինձ համար պարզ եղավ նաև, թե ինչու մր . Գողբաուտը շահագրգռված էր մր . Գրինի ընտրությամբ: Նա պատկանում էր կապիտալիստների այն խմբակին, որ ձգնում էր վերցնել ներքնուղիների մենաշնորհը:

Դեմոկրատական կուսակցության ետև կանգնած էր Թամանի Հոլը: Սա ինքնին մի դեմոկրատական կազմակերպություն էր, որ Նյու–Յորքում ստեղծել էր քաղաքական մեքենայի ամենամոթ, ամենակեղտոտ տեսակը: Ինքը՝ մր . Գոդֆաուտը, Թամանի Հոլի ամենափայլուն աստղերից էր: Թամանի Հոլի ֆինանսի խոշորագույն մասը մր . Գոդֆաուտն էր մատակարարում, այդ մազմակերպությունը, իսկապես, բաղկացած էր մր . Գրինի նախկին ավագակային շայկայի անդամներից: Մր . Գոդֆաուտը իր ճառում չմոռացավ խոսել նաև Թամանի Հոլի մասին:

–Թամանի Հոլը,– ասաց մր . Գոդֆաուտը,– այն կազմակերպությունն է, որ բարձր և անաղարտ է պահում դեմոկրատիայի դրոշակը Ամերիկայում: Դուք չեք կարող երևակայել Նյու–Յորք քաղաքի, Նյու–Յորք նահանգի և առհասարակ սարակ Միացյալ Նահանգների քաղաքական կյանքը առանց Թամանի Հոլի: Առանց Թամանի Հոլի դուրե կգտնեիք այդ քաղաքական կյանքը կեղտով լցված: Նա է, որ մաքրում է քաղաքական կեղտը մեր կյանքից: Թամանի Հոլը կանգնած է մր . Գրինի ետև, նա պաշտպանում է նրա թեկնածությունը, պետք է աջակցել նրան:

Իսկ Թամանի Հոլը, ամբողջ Միացյալ Նահանգների մեջ ճանաչված էր իբրև այն կազմակերպությունը, որ արտադրում է քաղաքական կեղտի ամենաարնտի տեսակը: Առանց Թամանի Հոլի ամերիկյան քաղաքական կյանքի կեղտը մեծ չափով անպայման պակաս կլիներ:

Իր առևտրական տան 1300 ծառայողների քվեն չէր, որ շահագրգռում էր մր . Գոդֆաուտին, առանց այդ ճառին էլ նա վստահ էր, որ այդ ծառայողների 90 տեկեսը պետք է քվեարկեն ի նպաստ մր . Գրինին, այլ նրան առավելապես շահագրգռում էր ճառելու պատեհությունը, որովհետև երկրորդ օրը քաղաքի բոլոր թերթերը հրատարակեցին նրա ճառը: Այդ ճառի հրատարակումը կարևոր էր Գոդֆաուտի ֆինանսների հետ կապված հազարավոր այլ ծառայողների համար: Նրանք պետք է կարդային այդ ճառը, նկատի պետք է ունենային մր . Գոդֆաուտի տեսակետերը և աճապարեին հաճեցնել նրան: Չէ՞ որ մր . Գոդֆաուտը մինչև անգամ սպառնում էր, որ եթե մր . Գրինի ընտրությունը չապահովվի՝ առևտուրը մեծ չափով պետք է կանգ առնի և մեծ չափով էլ պետք է կրճատումներ լինեն:

Այս վերջին խոսքը մր . Գողթաուտն առանձնապես ընդգծեց: Նրա մեծագույն նպատակն էր տնտեսական սարսափ ստեղծել իր ֆինանսների հետ կապված հազարավոր քաղաքացիների մեջ:

Եվ իսկապես, երբ մր . Գողթաուտն իր ճառում այդ սպառնալիքն արավ, բոլոր ծառայողներն էլ սկսեցին իրար նայել սարսափով և շատերն ինչ-որ շնչացին: Իսկ երբ մր . Գողթաուտը տեսավ, որ իր այս խոսքերն ազդեցություն գործեցին ունկրդիների վրա, նա ավելի ծանրացավ այս կետի վրա և սկսեց ավելի գունավոր և խոր պատկերացումներ տալ գալիք «ֆինանսական կրիզիսի» մասին:

Ճառախոսելիս մր . Գողթաուտի այլանդակ դեմքը ավելի անճոռնի ձև էր ստանում: Ինձ թվում էր, որ նա մի դերասան է բեմի վրա, գրիմ արած, կանգնած, գրիմասներ է անում, խաղում է բեմական կատարյալ արվեստով, բայց երբ հանկարծ սթափվում էի և զգում, որ դերասան չէ բեմի վրա, այլ մի մարդ առանց գրիմի, սարսուռ էի զգում, Ահավասիկ Ռիչարդ 3-ն, ինքը, ո՛չ թե նա, որ խաղում է նրա դերը, այլ ինքը՝ Ռիչարդ 3-ը, որ քայլում է դագաղի ետևից և լզվոտում է կնոջ ձեռքերը և նախապատրաստում իր վերելքի սանդուղքները:

Բայց ես մտածում էի նաև այն, որ այդ սանդուղքները շատ են լարծուն, թաթավված մասսաների արյունով և որ այդ արյունոտ, լարծուն սանդուղքներից վեր բարձրացողը կխոորտակվի մի օր և կընկնի մինչև հասարակական կյանքի նատիրը:

Ես գտա, որ. Գողթաուտը ոչ միայն այլանդակ էր ֆիզիկապես, այլ բոլորովին անճոռնի էր և՛ հոգով, ներքին դիվական դեմքով:

Երբ նա խոսում էր, ինձ թվում էր, որ նա ինչ որ մութ ծակից նայում է մեզ վրա դահանակե աչքերով և դիվահար ինչ-որ գազան, որ դարանակալ սպասում է իր զոհին մթում: Նրա ամեն մի խոսքը բարակ, երկար և պինդ օձի պես դալարվում էր, փաթաթվում իմ հոգուն, կարծես նա մի մարդ էր, որին նոր էին դուրս բերել կործանված շենքի քարերի տակից և դեմքն ամբողջ այլանդակվել էր:

Եվ այս մարդն էր, որ իր վաճառատան ճակատին էլեկտրական լույսերով գրել էր ոսկեգեն կանոն:

- Ահա թե ինչու երբեմն կեղտը ոսկու գույն ունի, մտածում էի:

Երբ ճառը վերջացավ, վերելակի դուռը բացվեց, ներս մտավ արևելյան ուղտերի քարավանի առաջից գնացող ջորու նման զարդարված մի երիտասարդ և գեղեցիկ կին:

- Տիկին Գողբաուտն է,- շնչաց կողքիս նստողը:

Փողի, զարդարանքի և կուշտ փորի համար այդ մանկա մարդ, գեղեցիկ կինը «սիրում էր» այդ անճոռնի, այլանդակ, ֆիզիկապես և հոգեպես աղավաղված մարդուն:

7

Մր. Մագինկտոնը եռանդուն կերպով շարունակում էր նկարել ծաղրանկարներ դեմոկրատական լրագրերի համար: Նա կողմնակից էր դեմոկրատական թեկնածու մր. Գրինին: Ընտրական պայքարի ընթացքում նրա ծաղրանկարները հրատարակվում էին մի քանի լրագրերում: Նրա որոշ նկարներից միլիոնավոր օրինակներով արտատպումներ էին լինում և ցրվում փողոցներում, կաֆեներում, թատրոններում, գործարաններում, մեծ և փոքր հիմնարկներում, եկեղեցիներում, մյուզիք հոլերում և ամեն վայրում: Նրա նկարներն արտատպվում էին նաև նահանգների լրագրերում, որովհետև Նյու-Յորք քաղաքի ընտրական պայքարը շահագրգռում էր և ամբողջ Միացյալ Նահանգների քաղաքական աշխարհը:

Ինձ միայն մի բան էր ապշեցնում թե ինչպե՞ս էր պատահում, որ մր.

Մագինկտոնը լոկ պատվերներ էր ստանում դեմոկրատական լրագրերից և այնքան աջող էր նկարում: Իհարկե, կարելի էր պատվերով նկարել, բայց ինչպե՞ս պատվիրված նկարի մեջ այսքան ուժ և խորություն կարող էր դնել նա:

Նյու - Յորք քաղաքի դեմոկրատական կուսակցական ընտրական մեքենան, նրանց հազարավոր ճառերը, պլակատները, հոդվածները, թուղթիկները, շրջաբերականները, պորտրետները, միլիոնների կաշառքները, ինտրիգները,

ստերը, լեզվագարությունները, հանդեսները, վարձված պոետները, լրագրողները, լրագրողները, քարոզիչների քարոզները, ազիտատորները, պոռնիկները, «բարձր դասու» տիկիների հրավերները, այս բոլորը այնքան մեծ դեր չէին կատարում, որքան մր. Մագինկտոնի ծաղրանկարները:

Չէ՞ որ նա միայն պատվերներ է ստանում, մտածում էի և չէի կարողանում գտնել, թե ի՞նչ բանի մեջ էր կայանում նրա արվեստի ուժը:

«Եթե իսկապես հավատար նա մի որևէ հասարակական դատի, ի՞նչ հանճարեղ ծաղրանկարներ կարող էր ստեղծել», մտածում էի ես:

Բայց, երկար մտածելուց հետո եկա այն եզրակացության, որ Մագինկտոնը պարզապես ինձ ստեց Սարումյանի

29 - Վ. Թոթովենց, գիրք 2 տանը, թե՛ «եթե սոցիալիստական թերթերն էլ պատվեր տան՝ կնկարեն»: Սուտ էր, նա չէր նկարի, կամ եթե նկարեր էլ, կնկարեր մի ողորմելի բան: Նա պարզապես հավատում էր ամերիկյան «դեմոկրատական» կարգերին:

Ես չեմ կարող մոռանալ նրա մի ծաղրանկարը հանրապետական թեկնածու մր. Հիբրն Ֆուլլերի մասին: Նա նկարել էր մի օձ, որի գլուխը Հիբրն Ֆուլլերի գլուխն էր, որ գտնվում էր Ուոլ Ստրիտում (Ամերիկյան Բիրժա), իսկ պոչը երկարել էր մինչև ստորերկրյա տրամվայների տակը, ռելսերի հետ զուգահեռ էր կազմում: Օձի մարմնի վրա նկարված էին բազմաթիվ մերկ կանայք, որոնք հեռվից տալիս էին օձի շապկի պատրանքը: Գլխի շուրջը բոլորվել էին Նյու-Յորքի հայտնի կապիտալիստները (ոչ դեմոկրատներ), իսկ պոչի ծայրից կախված էին գանազան մենաշնորհների պայմանագրերը:

Այս ծաղրանկարն այնքան ժողովրդականացավ, որ երկու օր հետո տպվեց մեծ և գունավոր և, իբրև պլակատ, կախվեց ամեն տեղ, մինչև անգամ դեմոկրատական եկեղեցիներում, գինետներում և հանրային տներում:

Ես շատ էի ուզում տեսնել մր. Մագինկտոնին, ուզում էի նրան տալ մի քանի հարց: Հեռախոսեցի մր. Սուրամյանին, թե արդյոք չէ՞ր կարելի տեսնել մր.

Մագինկտոնին. նա պատասխանեց, որ Մագինկտոնն այժմ «սատանի չափ» գբաղված է, նրան կարելի է տեսնել միայն ընտրությունից հետո:

Մինչև անգամ նա մոռացել է իր ամենասիրած բանը՝ կինը, ասաց Սուրամյանը և ավելացրեց, Բայց փող է աշխատում, հա'...

Մագինկտոնն իսկապես մեծ փող էր աշխատում, միայն օձի պլակատի իրավունքը վաճառեց դեմոկրատական կուսակցության 25.000 դոլլարով, չհաշված ուրիշ բազմաթիվ ծաղրանկարների վաճառքները, որոնք գնում էին, ինչպես ասում էին, «տաք խմորեղենի նման»:

Մր. Մագինկտոնը արտադրում էր մեծաքանակ:

Իսկ նրա դիմաց՝ հանրապետական կուսակցության պատկանող ծաղրանկարիչները, համեմատած Մագինկտոնի հետ, շատ թույլ էին: Նրանք մինչև վերջն էլ, չկարողացան ազատվել ընդհանուր շաբլոնից, թեև մր. Գրինը, իբրև ծաղրանկարչական մատերիալ, չափազանց հարուստ մատերիալ էր, չափազանց բազմակողմանի՝ իբրև գող, իբրև շայկայապետ:

Հանրապետական ծաղրանկարիչները մր. Հարրի Գրինին ներկայացնում էին միշտ հոբոների գլխարկով (Հեբոներ կոչվում են ամերիկայի շուրջնովիկները), գինետներում թափառելիս կամ բանկ կտրելիս, դանակը կախած ատամներով, երբեմն էլ ներկայացնում էին նրան արևելյան սատրապ:

Մր. Գրինը իսկապես հաղար գլխարկի մի գազան էր, որի միայն մի գլուխն էր երևում, իսկ մյուս գլուխները թափառում էին աղջամղջում մութ անկյուններում, բաց, լպրծուն քաղաքական նկուղներում:

8

Ընտրությունների ընթացքում բանվորական թաղեր դարձան հետաքրքրության առարկա: Նեղ և հին փողոցներում, որտեղ արևը, բարձր ու կուտակված շենքերի պատճառով, չէր թափանցում, երեվացին մարդիկ, որոն առաջին անգամ էին տեսնում և այնտեղ բնակվող կիսաքաղց՝ տժգույն, կիսատկյոր և գառնությամբ լցված մասսաներին: Այդ մասսան, բանվորական մասսան, տարօրինակ

հայացքներ էր ձգում հանրապետական և դեմոկրատական
պրոպագանդիստների վրա, որոնք «դուրեկան» բաների մասին էին ճառում:

-Եթե մր. Հարրի Գրինը քաղաքագլուխ ընտրվի,-ասում էր դեմոտրատական
պրոպագանդիստը,- պետք է ջանա բարելավել ձեր վիճակը:

Նույնն ասում է և Ֆուլլըրի մասին ագիտատորը:

Տասնյակ թեկնածուների մասին էին այդպես աել, և վիճակի բարելավում չէր
եղել, ընդհակառակը, այդ մասսայի վիճակը ավելի և ավելի վատացել էր:

Իհարկե, կային բանվորներ, որոնք համոզվում էին մեկն ու մեկին:

Տասնյակ հազարավոր գործագորիկներ թափառում էին նավահանգստում,
օվկիանի ափին: Մոռչում էին նրանք, ինչպես մոայլ ծովը, բայց նրանց մոտ ոչ մի
ագիտատոր չէր երևում,որովհետև նրանք գրկված էին քվե տալու իրավունքից:
քից: Նրանք հավաքել էին ուրիշ քաղաքներից, ուրիշ նահանգներից և վեց ամիս
չէին ապրել մի վայրում և չէին արձանագրվել ժամանակին, որպեսզի իրավունք
ունենային քվե տալու:

Սոցիալիստները, ներքին պառակտումների պատճառով, դատապարտված էին
անգործության, միայն I.W. W.կազմակերպության (Աշխարհի Ինդուստրիալ
Բանվորներ) ագիտատորներն էին, որ հանդգնում էին հանդես գալ խոսելու բոլոր
կուսակցությունների և կազմակերպությունների թեկնածուների դեմ, I.W. W. ինքը
թեկնածու չունեի, նրանք քաղաքական բոյկոտի էին ենթարկել
հանրապետության բոլոր ապարատները: Ոստիկանական խիստ հսկողություն
էր նշանակված Աշխարհի Ինդուստրիալ Բանվորների ագիտատորների վրա:
Նրանք սանձարձակ էին, ճշմարտախոս, անգուսպ և հանդուգն: Ես հանդիպեցի
Ա. Ի. Բ. ի մի ագիտատորի 3-րդ ավրնյուի և 14 րդի անկյունում, որ տակառի վրա
կանգնած խոսում էր Ֆուլլըրի և Գրինի դեմ: Ոստիկանությունը պաշարեց նրան և
արգելեց խոսելու, առարկելու Նյու Յորք քաղաքի անցուդարձային օրենքները,
որովհետև հսկա բազմություն էր հավաքված փողոցում, և տրամվայները չէին
կարող անցնել: Բանվոր այդ ագիտատորը կարևորություն չտվեց
ոստիկանության, շարունակեց իր ճառը, բայց ոստիկանները բռնի կերպով նրան

վար քաշեցին և տարան:

Ամբողջ քաղաքական կյանքը մնացել էր հանրապետականներին, դեմոկրատներին և ողորմելի հակաակոհողիստականներին: Բոլորն էլ խոսում էին դեմոկրատիայի անունից, բոլորն էլ խոսում էին ճշմարտության, հավասարության և ազատության անունից:

9

Հանրապետական և դեմոկրատական թերթերը կարդալով և լսելով երկու կողմի ճառախոսներին, ես եկա այն եզրակացության, որ երկու կողմերն էլ ճիշտ էին խոսում իրար մասին: Ես հաստատ համոզվեցի, որ նրանք իրար մասին չէին ստում Ֆուլլերը գող էր, Գրինը՝ հին ավագակ, Ֆուլլերն անբարոյական էր, կաշառակեր, ստախոս, անամոթ, Գրինը՝ լիբբ, լպիրշ և բռնակալ:

Ընտրություններից մի քանի օր առաջ հայտարարված էր, որ Ֆուլլերը պետք էր խոսեր վերջին անգամ Նյու Յորքի հիպոդրոմում: Ես ցանկացա անպայման գնալ և տեսնել այդ սարսափելի մարդուն: Ինձ թվում էր, որ ես ահա պետք է տեսնեմ հեքիաթների հրեշավոր հերոսներից մեկին: Շատ կանուխ գնացի, որպեսզի բեմի մոտիկ տեղ գրավեմ, որ հնարավոր լինի մոտիկից տեսնել հրեշին: Այդպես էլ եղավ: Մր. Ֆուլլերը բեմ եկավ ավտոմոբիլով: Ավտոմոբիլը հենց փողոցից քշել էին բեմ: Երբ նա որոտացող ծափերի և ուռաների տարափի տակ կանգնեց ավտոմոբիլի վրա խոսելու՝ ես ապշեցի: Մր. Հիբբն Ֆուլլերը շատ բարի, նուրբ դիմագծերով և հեզահամբյուր ժպիտով մի մարդ էր: Մի վայրկյան մտիցս անցավ. սուտ են բոլոր գրվածներն ու խոսվածները այս մարդու մասին: Բայց մր. Ֆուլլերը երբ սկսեց խոսել, դեմքի բոլոր գծերը փոխվեցին: Նրա գլուխը մեծացավ իմ աչքին, կարծես ճղվեց և երկու գլուխ եղավ: Դեմքի մեղմ գծերը խստացան, աչքերը փայլատակեցին գազանի աչքերի նման, ինչպես քաղցած վագրի աչքեր, որովհետև նա առաջին հերթին հայտարարեց.

Բոլորը դեմ են հարուստներին (հեզնական և անճոռնի ծիծաղեց), հարուստները հարուստ են նրա համար, որ նրանք մարդկության լավագույն տարրերն են, հարուստները հարուստ են նրա համար, որ նրանք բացարձակապես արժանի են: Ով որ հարուստների դեմ է, սուտ է, որովհետև ամեն մարդ ցանկանում է

հարստանալ:

Նա մինչ անգամ հայտարարեց, նա՝ մր. Ֆուլլըրը, այսպես կոչված հանրատների դյուցազնը, որ եթե ինքը նորից ընտրվի քաղաքագլուխ՝ պետք է փակել տահանրատները:

Քանի տարի է քաղաքագլուխ եք և չեք փակել հանրատները, բացականչեց մեկը:

Ամբոխը միաբերան և թունավոր փրփուրով որոտաց այդ բացականչողի վրա, և նա լռեց:

Մր. Ֆուլլըրը նրան միայն պատասխանեց հետևյալը.

Մասսաներն արթուն են և թույլ չեն տա, որ դուք վայրահաչեք: Ապա մր. Ֆուլլըրը սկսեց հայհոյանքների մի տեղատարափ մր. Գրինի և նրա կուսակցության հասցեին: Ես զարմացա: Ես զարմացա ո՛չ թե նրա համար, որ մր. Ֆուլլըրը իրեն թույլ էր տալիս հայհոյանքներ ընտրական պայքարի ընթացքում, այլ նրա համար, որ ես այդ օրը ծանոթացա անգլերեն լեզվի «գանձերին»: Մինչև այդ ես կարծում էի, որ անգլերեն լեզուն ճոխ, հարուստ և ճկուն լեզու է, բայց հայհոյանքներով աղքատ: Մինչ այդ՝ ես լսել էի միայն մի հայհոյանք, որ հայերեն թարգմանած մի բան չէր անիծված բայց մր. Հիբըն Ֆուլլըրը ապտակեց ինձ իմ տգիտության համար: Նա ինձ պարզապես ապշեցրեց իր հայհոյանքների արվեստով, բառամթերքով և ոճավորումով: Ես համոզվեցի, որ տգետ եմ անգլերենի ունակությունների մասին: Մինչ այդ անգլերենը ինձ համար լիրիզմ էր, լեցուն թռչնական, երգող, դայլայլող բառերով, բայց մր. Ֆուլլըրն ինձ համոզեց, որ անգլերենն ունի նաև երկաթյա, ծանր հայհոյանքներ:

Շնորհակալ եմ Ֆուլլըրից այդ բանի համար:

10

Գիշերն ուշ տուն եկա: Հոգնած էի: Երբ ապարտմանին մոտեցա, դռան առաջ մեկը ցցվեց դեմս և սկսեց նայել ինձ: Փողոցի լույսը նրա ետևից էր, և ես չկարողացա ճանաչել նրան:

Բարև, ասաց հայերեն:

Ձայնից անմիջապես ճանաչեցի նրան և մի տեսակ սարսուռ զգացի: Ինչո՞ւ նա պետք էր լիներ այստեղ, ե՞րբ է եկել, ինչպե՞ս է գտել իմ հասցեն և ինչո՞ւ է գտել, ի՞նչ է ուզում:

-Ես եկել եմ քո մոտ իբրև բարեկամ, իբրև եղբայր...-

Նրա ձայնը հեկեկաց, ամբողջ մարմնով դողում էր: Իմ վախն անցավ, բայց չպատասխանեցի, որովհետև մտածեցի՝ պատմությունն ավելի հզոր է, քան ասված խոսքը՝ բարեկամ, եղբայր:

-Տիգրան, ի՞նչ է պատահել քեզ,- հարցրի:

-Ամեն ինչ,- պատասխանեց,- այն, ինչ, դու, թերևս, վաղուց ես գուշակել:

Բռնեցի նրա ձեռքը. Մենք բարեկամներ ենք, եղբայներ, գնանք իմ սենյակը,-ասացի:

Երբ վառեցի սենյակի լույսը և նայեցի նրա դեմքին, զգացի, որն մարմնացած թշվառությունն էր մտել իմ սենյակ:

Տիգրանն ինձ գրկեց:

-Ների՛ր,- ասաց արցունքոտ աչքերով:

Ես չպատասխանեցի, բայց համբուրեցի նրան:

Նա նստեց թախտի վրա և լռեց:

Տիգրանն այն մարդն էր, որ ինձանից մի կին խլեց:

Այպես պատահեց:

Հարավում ես հանդիպեցի մի աղջկա: Նա ծնվել էր Վերա Կրուգում (Մեքսիկո), և հայրը նրան Մեքսիկա էր կոչել: Մեքսիկային ես հանդիպեցի այն տարիքում,

որ երբ թշերը սեղմեիր՝ արյուն կկաթեր: Մեքսիկան շաղակրատ էր, պճնամոլ և հրային: Նա ինձ սիրում էր, բայց երբեմն կատաղում էր ինձ հանդեպ, երբ ես ոտիս տակ տրորում եմ նրա պճնամոլությունը՝ վիրավորելով նրա էության ամենաէական հատկանիշը: Բայց բոցավառ էին նրա թները: Երբ նա օղակում էր ինձ, թվում էր, որ ահա շրջապատվում եմ բոցերով:

Հայտնվեց Տիգրանը: Նա հորից ժառանգություն էր ստացել: Հարուստ էր և կամագուրկ: Բնականորեն Մեքսիկան հակվեց նրան, ինչպես արևածաղիկը՝ արևին:

Առաջին անգամ վատ զգացի, բայց կամաց-կամաց տեսա, որ Մեքսիկան մեծ ոտներ ունի և շրթունքները հաստ են:

Մեքսիկային զիջեցի Տիգրանին և հեռացա հարավից:

Երկար լռությունից հետո Տիգրանը սկսեց խոսել:

-Վատնեցի բոլոր հարստությունս, փլացրի առողջությունս և մի օր էլ գտա Մեքսիկային մի ուրիշ մարդու գրկում: Երեք օր է Նյու-Յորքում եմ գտնվում, փնտրում էի քո հասցեն: Ես կարծում էի, որ դու ինձ կհայիոյես, կթքես իմ վրա, կվռնդես ինձ, և ես կհանգստանամ, բայց դու ինձ պաղատես խոցում ես:

-Ես քեզանից պետք է շնորհակալ լինեմ,- ասացի,- որ հայտնվեցիր, և ես ազատեցի իմ թները բոցերից:

-Ես այրվեցի, ես մոխիր դարձա,- պատասխանեց Տիգրանը դողահար: Տիգրանն առավոտյան շատ կանուխ զարթնեց: Երեկոյան նա ձեռքին ուներ լրագրի մեջ փաթաթված մի կապոց, որ դրել էր սեղանի վրա: Տիգրանը բաց արեց կապոցը: Գիշերանոց նման երկար, շապիկ նման մի զգեստ էր: Տիգրանը հագավ այդ շապիկը, որ հասավ ծնկներին: Շապկի կոնակի և կրծքի վրա կարմիր տառերով գրված էր՝

Քվե տվե՛ք մր. Հիբրն Ֆուլլրին,

Նա ժողովրդի բարեկամն է:

Ապա դրեց մի բարձր, քառակուսի և սպիտակ գլխարկ, խոհարարի գլխարկի նման, որի յուրանշյուր կողմի վրա գրված էր.- Հիբրն Ֆուլլըր, Հիբրն Ֆուլլըր, Հիբրն Ֆուլլըր, Հիբրն Ֆուլլըր:

- Մնաս բարով, - ասաց Տիգրանը և աճապարեց դուրս:

- Երեկոյան արի՛ ինձ մետ,- ասացի:

- Ո՛չ, էլ չեմ գա, դու ինձ է՛լ երբեք չես տեսնի:

Տիգրանը աղքատացել էր և վարձվել էր հանրապետական կուսակցության ագիտացիայի բաժին կողմից, որպեսզի հագնի այդ այլանդակ շապիկը և գլխարկը և ման գա օրական 12 ժամ Նյու-Յորքի փողոցներում: Ամենամեծ այն էր, որ այդ վարձկանները պարտավոր էին փողոցներում, օրական 12 ժամ, գրիմասներ անել, զանազան տեսակի միմոսություններ, որպեսզի ուշադրություն գրվեն:

Նյու-Յորքի փողոցներում Տիգրանի նման հարյուրավորներ էին ման գալիս:

11

Ընտրության օրը, երեկոյան, ամբողջ Նյու-Յորքի արտակարգ իրարանցման մեջ էր: Ամբողջ ցերեկը քվեները ձգված էին տուփերի մեջ և երեկոյան, ժամը 6-ից հետո, պետք էր արդյունքները դուրս տրվեցին: Նյու-Յորքի բոլոր օրաթերթերի կողմից քաղաքի զանազան մասերում, պատերի վրա, ցույց էին տրվում առանձին թաղերի, արվարձանների, փողոցների, ձեռնարկ-հիմնարկների, մեծ վաճառատների, գործարանների, նավահանգստի, կայարանների քվեների արդյունքները էկրանով: Ամբողջ ցերեկը տրիբունաներից խոսում էին խողովակներով, շուկայի զանազան անկյուններում բարձրախոսներ էին դրված, որոնց առաջ հսկայական բաղնիքներ էին տեղի ունենում, միլիոնավոր թռուցիկներ էին ցրվում, քերքերի տասնյակ հավելածներ էին հրատաքակվում:

Երեկոյան մր. Հիբրն Ֆուլլըրը, գրում էին թերթերը, գնացել էր մի հյուրանոց և քնել էր հանգստանալու համար, իսկ մր. Հարրի Գրինը քաշել էր դեմոկրատ հարուստի անձնական նավը և դուրս էր եկել դեպի բաց ծով: Երբ քվեատուփերը

փակվում էին, նրանց ոչինչ չէր մնում անելու, բայց ակտիվանում էր խարդախությունը քվեատուների փակվում էին, նրանց ոչինչ չէր մնում անելու, բայց ակտիվանում էր խարդախությունը քվեատուների մոտ: Նորանոր գեղծումների տեսակներ էին հնարվում քվեները կեղծելու:

Այդ օրը գրեթե ամբողջ Նյու-Յորքի հարբած էր, որովհետև հազարավոր մարդիկ վաճառում էին իրենց քվեները մի բաժակ գարեջրով: Հազարավոր մարդիկ փողոցներում ընկած էին հարբած, անգիտակից և ողորմելի, զգվելի վիճակում, հաղարավորներ ման էին գալիս գիզգազ, ետ ու առաջ, օրորվելով և հայիոյելով կա՛մ մր. Գրինին և կա՛մ մր. Ֆուլլերին:

Ամբողջ օրը ամեն մի գինետան մեջ կանգնած էին կուսակաությունների ներկայացուցիչները և քվե ավողներին խմիչք էին հյուրասիրում: Հասարակ, փողոցային առևտրի նմա, նրանք իրենց կուսակցությունների «ապրանքներն» էին գովաբանում, ոչ մի բացատրություն լոգունգների, իբրև ամեն ինչ բացատրված էր, հերթ եկել էր միայն մարդկային ամենահարուստ բնաղդների և մոլորությունների - հարբածության, շահագործման: Խմեցնում էին անվերջ, լցնում էին քվեները և տանում տուփը: Քաղաքն ամբողջ դառել էր աղբակույտ, հանրապետական և դեմոկրատական մի աղբակույտ:

Գինետները վաճառված խմիչքների բաժակները չէին հաշվում, նրանք ամբողջ ճրվա համար գնված էին մեկն ու մեկ կուսակցության կողմից: Սա համարվում էր պրոպագանդայի ամենաճկուն և արդյունավետ տեսակը: Խմիչքների միասին տրվում էին նաև ուտելիքներ, մինչև անգամ տաք կերակուր: Քաղցր հազարավոր մարդկանց մղում էր դեպի իրենց քաղաքական իրավունքը ծախելուն, մի օրվա լավ խմելու և կուշտ ուտելու համար՝ մարդիկ վաճառքի էին հանում իրենց քաղաքական պատիվը: Գինետներում երևում էր, գղտոր ծովի նման, գորշ, այլանդակ ծամածոված մի ամբոխ: Միացյալ նահանգների սահմանադրության «ամենասրբազան» տոնն էր կատարվում մութ անկյուններում:

Այս բոլորի մեջ ամենազգվելի պատկերն այն էր, որ հակաակոհոլիստական կազմակերպությունն էլ քվե էր հավաքում՝ հարբեցնելով քաղաքացիներին: Հակաակոհոլիստական կազմակերպության ընտրական պայքարի բյուջեի

մեծագույն մասը ծախսվում էր խմիչքների վրա, որը հաշվետվության մեջ ձևակերպվում էր իբրև «պրոպագանդ գինեաներում»:

Երբ ես մոտեցա մի հակաալկոհոլիստ «հյուրասիրողի» և հարցրի, թե ինչո՞ւ ալկոհոլով հակաալկոհոլիզմ են քարոզում, նա «սրամիտ» պատասխան տվեց ինձ.

- Հարբեցնում ենք, որպեսզի իմանան, թե ինչքա՞ն վատ բան է հարբելը:

Ես լռեցի: Անամոթի հանդեպ ամեն գենք բուք է:

Երեկոյան ժամը 5-ին տուփերը փակվեցին և գինետներում վերջ գտան հյուրասիրությունները: Ժամը 5-ից հետո ով որ մտավ գինետուն՝ մի բաժակ ձրի գարեջուր խմելու՝ փող պահանջեցին:

- Ե՛ս ք՛վե՛ ե՛մ տվե՛ե՛ե՛լ...

- Քվեն անցավ, սպասիր, որ նորից ընտրություն լինի և խոզի նման լակես և հարբես:

Քվե տվողներից շատերը մյուս առավոտյան չէին հիշում, թե որ կուսակցության թեկնածուին են քվե տվել և պետք էր զարմանային իհարկե, թե ինչու այսինչը քաղաքագլուղ է ընտրվել:

Մինչև գիշերվա ժամը 11-ը արդեն պարզ էր, որ Նյու-Յորքի քաղաքագլուխ է ընտրված դեմոկրատական կուսակցության թեկնածու մր. Հարրի Գրինը:

Կատարվել էր մի շատ պարզ երևույթ՝ Նյու-Յորքի մունիցիպալ կառավարության ղեկը մի գողից անցել էր մի ուրիշ գողի:

Մր. Հիբբն Ֆուլլերն առաջինը եղավ, որ շնորհավորեց իր հակառակորդի՝ մր. Գրինի ընտրությունը: Սա շատ հատկանշանական էր ամերիկյան «դեմոկրատիզմի» համար: Ընտրական պայքարից հետո ամեն մի պարտված կողմ շնորհավորում էր իր հակառակորդի հաղթանակը «ուրախ եմ, որ դուք հաղթեցիք»: Չէր կարելի երևակայել սրանից ավելի մեծ կեղծավորություն:

Ծախսել միլիոններ, կորցնել պատիվ, խորասուզվել քաղաքական կեղտի մրուրում, ավելացնել լեզվի հայհոյանքների պաշարը, չխնայել ոչ մի օտար միջոց հաղթելու համար, կորցնել կին, երեխաներ, լրագրերում դառնալ ծաղրի ու ծանակի առարկա, շողոքորթել, ոտներ լիզել, ուրանալ, ստել, քծնել, հայհոյել մանավանդ հայհոյել և հուսկ ապա՝ հեռագրել «Ուրախ եմ, որ դուք հաղթեցիք:»

Մր. Հիբրն Ֆուլլըր, այն ժամանակ և հիմա էլ և կյանքիս մինչև վերջն էլ՝ պետք է խորապես հավատացած լինեմ, որ դուք ստել եք ավելի, քան որևէ մեկն այս աշխարհում:

12

Ընտրություններից մի քանի օր անց՝ երեկոյան ժամը 10-ին Բրոդուեյի մի կինոյից դուրս գալուց հետո՝ ես տեսա, որ լրագրավաճառ տղաները վարդագույն թղթի վրա տպագրված հավելված էին ծախում: Ամբողջ փողոցը բռնել էր նրանց աղմուկը extra, extra, մեծ հրդեհ 5-րդ ավրնյուի վրա:

Առաջին հերթին ուշադրություն չդարձրի, թեև համառորեն լսում էի՝ մեծ հրդեհ 5-րդ ավրնյուի վրա, ես դեռևս մտածում էի Էկրանի այն խեղճ աղջկա մասին, որ սիրում էր, սիրում էր և խաբվեց ու իրան գետը նետեց: Բայց փոքրիկ տղաների աղաղակներն ականջս ծակում են, նրանք ամեն կետի վրա են, ամեն անկյունում, ամեն մեկի քթի առաջ տնկում են հավելվածը և սուր ճշում հրդեհ՝ հ, մեծ հրդեհ:

Վերջապես մի հավելված գնեցի և սկսեցի կարդալ.

Գողբաուտ ընկերության շենքը վառվում է:

Ուրեմն վառվում էր իմ ծառայատեղին: Քայլերս ուղղեցի դեպի 5-րդ ավրնյու, ճանապարհին պատկերացնելով մր. Գողբաուտի անձոռնի դեմքը: Գողբաուտի շենքի առաջ ահավոր բազմություն էր հավաքվել: Փողոցը լուսավորված էր արտակարգ դեղնավուն լույսով: Շենքի երեք կողմերին հրդեհաշեշ մեքենաներից ջրի հոսանքներ էին խուժում, այդ հոսանքներն այնքան ուժգին էին, որ մոտիկից անկարելի էր առաջից անցնել: Հրդեհաշեշները շենքը վերևից քանդում էին, քարերը, երկաթները շառաչյունով թափվում էին ներքև: Շենքի հարավային

պատին ամրացված էր հրդեհի համար սանդուղք, թեթև և բարակ երկաթից շինված, բայց միաժամանակ ամրացված էին պատերի զանազան մասերից հրդեհաշեշ խմբի բարակ և երկար սանդուղքները: Տասնչորրորդ հարկից բարձրացող ամպանման ծխի և դժոխային բոցերի արանքներում երևում էին հրդեյաշեշները, որոնք պարզապես պայքարում էին մահվան դեմ, մինչդեռ նորեր էին մագլցում նեղ և բարակ սանդուղքներից:

Հանկարծ լավեց ոսկորների սարսռացող ճարճատյուն, ամբողջ հրդեհի տարածությունից խուրձ–խուրձ կայծեր թռան և բյուրավոր ասուպների նման կորան մթան մեջ:

Ոստիկանները շղթա էին կազմել և չէին թույլ տալիս, որ խոնավող ամբոխը շարժվի առաջ, բայց բազմությունը ետևից աղմուկ էր և կանգնողներն անընդհատ իրենց տեղերը փոխում էին ակամա: Հրմշտվելով, սղմվելով, թոթվելով՝ ես ինձ գտա մի կետում, որից քիչ հեռու կանգնած էին երկու մանուկ՝ 10–12 տարեկան և մի կին: Նրանք անձկագին իրենց աչքերը չոել էին հրդեհի ահարկու բոցերին: Մանուկներից մեկը հանկարծ փաթաթվեց մոր սրունքներին և ասաղ,

–Այ, պապան երևաց, կարծես ուզում է իջնել:

Մայրը լուռ էր, անթարթ, շրթունքները սզմած, նայում էր վերև, մեքենայորեն շոյելով մանուկների գլուխները: Հրդեհաշեշ նոր խմբեր էին հասնում: Ձիերը սլանում էին, ինչպես հրեղեն նժույգներ, նրանց բաշերի ալիքները նման էին հրդեհի բոցերին:

Հանկարծ ավտոմոբիլով հայնտվեց մր, Գողբուատը իր տիկնոջ հետ, որոնց համար ոստիակնությունը բաց արավ շղթան, և նրանք մտան շղթայից ներս:

Տիկին Գեղբուատը սկսեց լոռնետով դիտել հրդեհը, իսկ մր, Գողբուատի դեմքը պարզապես անմարդկային էր հրդեհի արտակարգ դեղնավուն լույսի տակ: Նա ինչ - որ սկսեց խոսել իրեն մոտեցող հրդեհաշեշների պետի հետ:

Տասներկրորդ հարկի լուսամատից մի հրդեհաշեշ գլուխը դուրս հանեց խելագարի նման, թևերը պարզեց դեպի դուրս ինչ - որ անհասկանալի բառեր

աղաղակելով: Նրա ամբողջ շորերը բոցավառված էին: Ներքևից ջրի մի ուժեղ հոսանք ուղղվեց դեպի այդ հրդեհաշեշը: Երբ նա ամբողջովին ողողվեց ջրի հոսանքից, թվաց, որ ուշքի եկավ: Հրդեհի երկար և բարակ սանդուղքներից մեկը մոտեցրին լուսամուտին: Հրդեհաշեշը ոտը նետեց դուրս, նա ջանում էր վայր իջնել: Առաջին փորձն անհաջող անցավ: Լսվեց.

Ջուր...

Երկու մանուկները և նրանց մայրը քարացել էին կանգնած տեղում և չոել էին իրենց բյուրեղացած աչքերը:

Էլի ջրի մի հոսանք ուղղվեց դեպի հրդեհաշեշը: Նա երկրորդ փորձն արավ սանդուղքի վրա գալու: Կինը ջղային սղմեց մանուկներին և կուչ եկավ, արձանացավ: Հրդեհաշեշի երկրորդ փորձը բոլորովին աղետավոր եղավ, նա սայթաքեց, և նրա մարմինը վայրկենապես փովեց մայթի վրա:

Կինը հիստերիկ ճիչ արձակեց և ընկավ գետին:

Ոստիկանները գրկեցին անմիջապես նրան և մանուկներին և դնելով ավտոմոբիլի վրա՝ տարան:

Քիչ անց իմ առաջից անցկացրին հրդեհաշեշի դիակը: Նա ամբողջովին տափակացել էր, ձեռքերը և դեմքը սևացած, մարդկային ոչ մի կերպարանք չէր մնացել, կիսայրած շորի և մսի մի այլանդակ զանգված: Գանգն ամբողջ փշրվել և ցրիվ էր եկել:

Դիակից հետո իմ առաջից անցկացան մր. Գողբատուր և տիկին Գողբատուր: Վերջինս, դեռևս, ավտոմոբիլից դիտում էր լոռնետով հրդեհի տեսարանը: Ես միայն այդ ժամանակ նշմարեցի, որ տիկին Գողբատուրի գրկում մի սպիտակ և մեծ բերանով շուն էր նստած, որին մեր վաճառանոցի «չլար լեզուները» մր. Գողբատուրի անկողնի «տեղակալ» էին անվանում:

Մր. Գողբատուրի այլանդակ դեմքից պարզ երևում էր խորունկ ուրախություն, որովհետև միլիոններ էր շահելու այդ հրդեհից: Նա ոչ մի գրոշ չէր կորցնելու: Հրդեհաշեշ խմբի ղեկավարը, տեսնելով, որ հրդեհը գնալով սաստկանում է,

աճում, կատաղում և կարող է անցնել շրջակա շենքերին, մոտեցավ իր կարմրագույն ավտոմոբիլին և սեղմեց կոճակը: Բարձրացավ երկար և աղեկտուր ճիչ, կարծես մի առյուծ էր մոնչում հոգեվարքի պահին: Այդ ճիչը երեք անգամ կրկնելուց հետո՝ հրդեհի շենքում գտնված բոլոր հրդեհաշեջները սկսեցին արագ կերպով իջնել սանդուղքներից: Դա պարզապես սիգնալ էր՝ թողնելու հրդեհի շենքը:

Ուսանց շորերն արդեն հրդեհվել էին, բայց ջրի հոսանքներն անմիջապես հասնում էին օգնության՝ փրկելով նրանց այրվելուց:

Երբ բոլոր հրդեհաշեջները դուրս եկան շենքից, բաց թողին ջրի բոլոր հոսանքները և սկսեցին քանդել շենքը, որպեսզի կարողանան ամբողջովին կղզիացնել հրդեհը:

Ես երկար չսպասեցի և հեռացա:

Ամբողջ գիշերը չկարողացա մոռանալ այն հրդեհաշեջին, որ տափակացավ մայթի վրա: Հիշում էի նրա ցրիվ եկած ուղեղը և այն կնոջն ու այն երկու մանուկներին:

Ասում էին, որ մր. Գողթաուտը հրդեհել է տվել հսկա շենքը շահադիտական նպատակներով:

Այդ գիտեին բոլորը, գիտեին հաստատապես, բայց ոչ ոք չուզեց արձանագրել, ոչ ոք չուզեց բողոքել: Ապահովագրական ընկերությունը մինչև անգամ փորձ չկատարեց հաստատելու իրողությունը: Դա կվարկաբեկեր ապահովագրական ընկերության, նրա ապահովագրական առևտրին: Դաժան և ստոր էր մրցումն այդ ասպարեզում:

Ուրեմն, պիտի ասեին, դա այն ընկերությունն է, որը հեշտությամբ չի վճարում, ապահովագրական վնասները:

Այսպիսով պիտի պակասեին հաճախորդները: Դարանակալ սպասում էին ուրիշ ապահովագրական ընկերություններ, կառաջարկեին ավելի էժան, ավելի նպաստավոր և ավելի շահավետ պայմաններ:

Ապահովագրական ընկերությունը միլիոններ վճարեց մր. Գողթաուտին:

Գողթաուտի ծառայողները տասնևհինգօրյա աշխատվարձ ստացանք իբրև լիկվիդացիա:

Ես անձնապես կորցրի աշնանային իմ թեթև վերարկուն, որը հրդեհի օրը մոռացել էի մեր բաժանմունքում:

Լիկվիդացիա ստացած օրս հանդիպեցի մր. Ուիգլինգին: Նա էլ եկել էր լիկվիդացիան ստանալու: Ստանալիս նա խոնարհվեց, խորին շնորհակալություն հայտնեց վճարողին: Երբ նա ետ դարձավ, մենք դեմ դիմաց եկանք: Նրա աչքերից, կեղծ ժպիտի խոր գծերով, արցունքի կաթիլներ էին վազում: Նրան չճանաչող մի որևէ մարդ պիտի կարծեր, որ նա թափում էր ուրախության արցունքներ, որովհետև մր. Ուիգլինգը ժպտում էր արցունքների միջից:

Բայց ես խղճացի այդ մարդուն՝ հիշելով 12 տարվա նրա կորացած մեջքի տառապանքը, փշերը, որ ծակծկել էին նրա հոգին և արյուն հոսեցրել ամբողջ 12 տարի:

Նա ինձ նայեց, նայեց երկար և շնչաց.

Ի՛նչ երիտասարդ ես, մինչև անգամ պատանի, կգնաս, նոր աշխատանք կճարես, իսկ ես...

Նրա արցունքները վազեցին ներքև դեմքի խոր գծերից, և նա կորսվեց փողոցի ահարկու բազմության մեջ:

1929 թ.